

Tarihi Hataların Tazmini: ad hoc Toplu Tazminat Talepleri ile İgili Düzenlemelerden Uluslararası Çerçeve Düzenlemelerine Doğru Bir Geçis mi?*

Dr. Marc HENZELIN, Dr. Veijo HEISKANEN
ve Antoine ROMANETTI**
info@lalive.ch

Özet: En azından iki yüz yıl boyunca, savaşlar, devrimler ve diğer sıra dışı vakalar gibi tarihi olaylardan kaynaklanan ve pek çok sayıdaki bireyi benzer şekilde etkileyen çok ağır eylemlerin sonuçlarını tazmin etmek ve düzeltmek için düzinelerce uluslararası ve ulusal toplu tazminat uygulamaları kullanıldı.

İkinci Dünya Savaşı'na dek, Devletler karışık uyuşmazlık tahkim komisyonlarını destekleyip tercih ettiler; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra toptan götürü ödeme yapılan uzlaşmaları kullanmayı tercih ettiler. Artık yeni bilgi ve bilişim teknolojileri çıktıkça, Devletler de Birleşmiş Milletler Tazminat Kurulu (1191) gibi uluslararası toplu tazminat uygulamalarına geri döndüler. Kısa süre önce yürürlüğe giren tazminat uygulamaları da sadece mali veya maddi dava ve talepleri karara bağlamakla kalmadıkları, aynı zamanda da ölüm ile diğer bedensel zarar dava ve talepleriyle ilgili hüküm de verdikleri için özellikle ilginçtirler. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin toplu tazminat talepleri takibatını yönetmede ve mağdurlara doğru ve uygun tazminat verilmesini sağlamada ne kadar başarılı olacağını zaman gösterecek.

Uluslararası toplu tazminat uygulamaları karmaşık ve derinlere dayandığından yok edilmesi aşırı güç olan ihtilaflarda önyargısız yaklaşım temelinde, etkin bir şekilde uzlaşmanın sağlanmasına olanak tanır. Aynı zamanda da, hukuki sorumlulukla ilgili bu kısıtlama söz konusu tazminat uygulamalarının maddi tazminat veya bir başka uygun telafi yoluyla mağdurlara özlü ve hakiki adalet sunmasını engellememiştir. Öyleyse amaçlanan başarının ince sırrı önyargısız çözüme ulaşılması ve özlü adaletin sağlanması koşullarının bileşiminde saklı olabilir.

* Çeviri, Çiğdem Calap (tercüman).

** Lalive Avukatları, Cenevre. <http://www.lalive.ch>. Cenevre'deki Lalive uluslararası bağımsız bir hukuk firmasıdır. Özellikle uluslararası tahkim ve hukuki ihtilaf alanındaki deneyimleriyle tanınır. Yazarlar yasal ve akademik malmeme koleksiyonu için Elsa Karouni'ye teşekkür ederler.

Anahtar Kelimeler: Tarihi hatalar; toplu tazminat düzenlemeleri; karma tazminat komisyonu; uluslararası tazminat programları; mağdurlara tazminat ödenmesi.

Reparations for Historical Wrongs: From *ad hoc* Mass Claims Programs to an International Framework Program?

Abstract : *For at least two hundred years, dozens of international and national mass claims programs have been used to redress the consequences of massive wrongs arising out of historical events such as wars, revolutions and other extraordinary incidents, and that have affected a large number of individuals in a similar manner.*

Until WWII, States favoured mixed claims commissions ; after WWII, they preferred to agree on lump sum settlements. Now that new information technologies emerge, States come back to international claims programs such as United Nations Compensation Commission (1991). Recent programs are particularly interesting in that they not only settle financial or material claims, but that they adjudicate for death and other personal injury claims. Time will tell how successful the International Criminal Court will be in managing mass claims processes and in ensuring adequate compensation to victims.

International claims programs effectively allow the settlement of complex and deep-seated disputes on a without prejudice basis. This limitation on legal liability has not prevented these programs from providing substantial justice to victims in the form of compensation or another appropriate remedy. This combination of without prejudice settlement and substantial justice may well be the subtle secret of their success.

Key Words: Historic wrongs; mass claims program; mixed claims commission; international claims program; reparation to victims

Giriş

Bu çalışmada savaşlar, devrimler ve diğer sıra dışı vakalarla benzer şekilde çok fazla sayıda bireyi de etkilemiş bulunan tarihi olaylardan kaynaklanan tesirli hatalardan doğan sonuçları düzeltmek amacıyla son iki yüz yıl boyunca uluslararası ve ulusal toplu tazminat talepleri dü-

zenlemelerinin nasıl yürütüldüğü ana hatlarıyla özetlenmektedir. Bu makale mali tazmin sürecini kolaylaştırma amacıyla kullanılan mekanizmalara politik açıdan ve hatta kurbanların kendi bakış açılarına göre en uygun yöntemler olup olmadıklarını mütalaa etmeden odaklanacaktır. Ayrıca, hatalardan kaynaklanan belli özel sonuçlar bakımından da, iddiaların tek bir kategorisi, yani ölümler ve bedensel zararlarla ilgilenecektir.¹

Bu makalede göz önünde bulundurulmuş mekanizma veya süreçlerden her biri *ad hoc*, olduğundan, yani belli bazı özel tarihi hatalar veya olayların sonuçlarıyla ilgili olabilmesi için belirlendiğinden, iddiaların ölüm veya bedensel zarardan doğan yükümlülüklerle ilgili olmasına bağlı olarak belli modeller ortaya çıkmıştır. Halen yaşanan çağdaş veya gelecekte yaşanacak olaylarda veya hatalarda bu tür eski tazminat uygulamalarına ne derecede bağlı kalınması gerektiği sorusu akla gelmektedir. Bu tür tazminat uygulamaları ne derecede emsal alınmalı veya model olarak görülmelidir? Her bir vakanın kendine özgü koşullarına ne dereceye kadar uyarlanmalıdırlar? Aynı zamanda bu makalenin kapsamını aşacağı için basmakalıp çözümler değil, aslında yeni bir toplu tazminat talepleri süreci tasarlama aşamasında ilgili geçmiş ve halen yürürlükte olan tazminat uygulamalarının dikkat ve titizlikle incelenmesi gerektiğini önerdiğimizi belirtmeliyiz.

Bu makale tazminat uygulamalarının gelişimini tarihsel bir bakış açısıyla ele alırken söz konusu tazminat uygulamaları aslen oluşturulurken genellikle savaşlar, devrimler veya tarih boyunca yaşanan diğer olaylardan doğan gayrı menkuller ve mali konulara yönelik olduklarını gözden kaçırmamaya çalıştık (I). Ölüm ve bedensel zarar iddialarının toplu tazminat talepleri tazminat uygulamaları ile yargıda hükme bağlanmasına yönelik yeni eğilim ise daha sonra incelenecektir (II).

I. Gayrı Menkullere İlişkin Hususlarda Uygulanan Tazminat Uygulamalarının Gelişimine Genel Bir Bakış

Tarihsel olarak, mal ve gayrı menkullere ilişkin hususlarda uygulanan tazminat uygulamaları göreceli olarak basitçe üç aşama halinde incelenebilir.

1 İçtihat hukuk geleneğinde, avukatlar genellikle “bedensel zarar iddiaları” terimini kullanmayı tercih eder. Black’s Hukuk Sözlüğü “bedensel zarar” terimini şöyle tanımlar: “İşkenceler. 1. İhmal durumunda kemik kırılması, kesik, yaralanma gibi kişinin uğradığı herhangi bir zarar; bedensel incinme ve zarar görme. 2. Zihinsel ıstırap ve hatalı mahpusluk da dâhil olmak üzere kişisel haklardan birinin ihlali.” Bkz.: B.A. Garner (der.), *Black’s Law Dictionary*, 8. Baskı, 2004.

1794 yılındaki Jay Anlaşması'ndan İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönem boyunca ağırlıklı olarak uluslararası tahkim komisyonları ve karışık uyuşmazlık mahkemeleri ile hakem heyetleri karar aldılar (A). Daha sonra İkinci Dünya Savaşı'nın akabinde bu uygulamalar "kamulaştırıldı" ve yerlerini hükümetlerarası düzeyde müzakere edilen "toptan tazminat" ödemeye yönelik anlaşmalar aldı (B). İran-ABD Tazminat Divanı'nın kurulması, Soğuk Savaş'ın bitişi ve 1980'lerde bilişim teknolojisinin yükselişiyle birlikte çok çeşitli uluslararası ve ulusal toplu tazminat talepleri tazminat uygulamalarının gündeme geldiğini görüyoruz (C).²

A. 1794 Jay Anlaşması'ndan İkinci Dünya Savaşı'na: Karışık Uyuşmazlık Tahkim Komisyonları Dönemi

Doktrin genellikle "tahkim komisyonu" tanımını şöyle yapar; 1) tahkim mahkemesidir 2) iki veya daha fazla ülkenin anlaşmasıyla kurulur; 3) belirli bir yetki alanı içindeki bir grup tazminat talebini düzenlemeyi amaçlar; 4) bu talepler tarafların vatandaşları tarafından yapılır veya desteklenir ve 5) bu taleplerin tümü veya bir kısmıyla ilgili hakem kararı verir.³ Genellikle, bu "tazminat talebi grubu" bireylerin maruz kaldıkları kişisel bedensel zarar hariç gayri menkullerle ilgili haklar ve diğer ekonomik haklarla ilgilidir.

60

- Hassas uluslararası ihtilafların çözümünde işleyen mekanizmalardan biri de çağdaş dönemin uluslararası tahkim süreci köklerini yaygın olarak kabul edildiği üzere, uluslararası tahkim komisyonlarının atası olarak da görülebilecek olan 1794 tarihli Jay Anlaşması'nda bulur.⁴ Jay Anlaşması ile tah-

2 Uluslararası tazminat hukukuna ilişkin bu dönemsel sıralamayı V. Heiskanen "Virtue out of Necessity: International Mass Claims and New Uses of Information Technology", The Permanent Court of Arbitration (der.), *Redressing Injustices Through Mass Claims Processes, Innovative Responses to Unique Challenges*, Oxford: Oxford University Press, 2006, ss. 25-37.

3 Bkz.: D.J. Bederman, "The Glorious Past and Uncertain Future of International Claims Tribunals", M.W. Janis (der.), *International Courts for the Twenty-First Century*, Dordrecht, Boston, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1992, s. 161.

4 <<http://www.earlyamerica.com/earlyamerica/milestones/jaytreaty/text.html>> adresindeki (en son 3 Kasım 2006'da ziyaret edildi) Dostluk, Ticaret ve Seyir Anlaşması, 19 Kasım 1794, ABD-İngiltere, 8 Tüzük, 116, 119-20, 122 ("Jay Anlaşması olarak anılacaktır"), Madde VII. Jay Anlaşması ile İngiliz alacaklılarının ABD vatandaşlarına karşı iddialarını tahkim yoluyla ABD ile İngiltere arasındaki ticari ihtilafları çözmek için komisyonlar kuruldu. İngiltere'nin İngiliz alacaklıların tazmini için ABD'nin muvaffakiyetsizliğine aşırı önem yüklemesiyle çıkan potansiyel savaş sonunda, ABD Başkanı George Washington uzlaşma için müzakerede bulunması ve siyasi bir anlaşma yapması için Başbakan John Jay'ı atadı. Jay Anlaşması ABD'nin İngiliz alacaklıların ödeme almadığı olmasından sorumlu olduğunu açıkça belirtmez. Ayrıca, anlaşma ABD'nin tam tazminat ödemesini ve söz konusu iddiaları ülkelerin atayacağı ikişer, ortak kararlaştırılan bir üyeden oluşan beş kişilik bir komisyon önünde

: Tarihi Hataların Tazmini: ad hoc Toplu Tazminat Talepleri ile ilgili Düzenlemelerden Uluslararası Çerçeve Düzenlemelerine Doğru Bir Geçiş mi?

kimin kazandığı göreceli başarı 1872'deki Alabama tahkim kararlarında yinelenmiştir.⁵

Tazminat komisyonları müteakiben 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başlarında savaş, devrim ve diğer ihtilafların sonuçlarına ilişkin kararlar almaya başladılar.⁶ En bilinen örnekler arasında Boxer Komisyonu, 1868, 1920ler ve 1930ların ABD-Meksika Tazminat Komisyonları ve ABD-Almanya Karma Tazminat Komisyonları⁷ vardır ancak bu dönemde pek çok başka karma hakemlik mahkemeleri ve tazminat komisyonları da kurulmuştur.⁸

Jay Anlaşması, Alabama tahkim mahkemeleri ve diğer uluslararası tazminat komisyonlarının ortak özelliklerinden biri de, mülkiyet haklarıyla ilgili özel iddiaların çözülmesi amacıyla üçüncü taraf heyete sunulmasıdır. Bu kurumlar ise hükümlerinin esas yönünden nadiren sorgulandığı hakem kararları verdiler.⁹

hükme bağlamasını zorunlu kıldı. Uyuşmazlığı çözerken, komisyon yükümlülükleri dava bazında saptadı.

5 Alabama tahkim mahkemeleri Amerika iç savaşı sırasında İngiltere'nin Güney ordularına *Alabama* adlı savaş gemisini kasten inşa edip göndererek ABD Devleti ile Güney Eyaletleri Devleti arasındaki tarafsızlığı ihlal ettiği iddiaları üzerine yapıldı. Alabama 60'dan fazla gemiyi ele geçirerek Kuzey ekonomisine büyük zarar verdi. İngiliz Hükümeti önce davayı tahkime taşımayı reddetse de, 1871'de Almanların Fransızlara karşı zafer kazanmasını takiben Kitadaki siyasi durumun kötüleşmesinden çekinerek ABD ile geri kalan dava konularını tasfiye etmeyi istedi. ABD ile İngiliz Hükümeti 1871'de Washington Anlaşması'nı imzaladı ve İngiliz Hükümeti *Alabama*'nın kaçışı için özür dileyerek akabindeki mali talepleri tahkime sunmayı kabul etti. Britanya Devleti anlaşmada sorumluluğunu zımnen tanıyarak daha sonra yükümlülük kapsamı uyuşmazlık mahkemeleri tarafından dava bazında belirlendi.

6 Tahminen iki yüzyılı aşkın bir süre içinde altmış beşi aşkın benzeri karışık iddia komisyonu kuruldu. Bkz.: D.J. Bederman, "The Glorious Past...", s.161.

7 1923 tarihli ABD-Meksika Genel Dava Komisyonu ile ABD-Meksika Özel Dava Komisyonu'nda kullanılan dil açıkça gayrimenkule ve *bireylerin maruz kaldığı zarara ilişkindir*. Benzer bir dil ABD ile Almanya arasında 25 Ağustos 1921'de imzalanan Berlin Barış Anlaşması'nda da kullanılmıştır. Bkz. *Lillian Byrdine Grimm v. Government of the Islamic Republic of Iran*, 2 Iran-U.S. C.T.R. 78. Söz konusu karışık dava komisyonları tarafından yargılanan iddia grubu geniş kapsamlıydı ve muhtemelen bedensel zarar iddialarını içeriyordu. Bu ise, sık rastlanılan bir durum değildi çünkü karışık iddia komisyonlarını kuran organlar o dönemde konu hakkında yorum yapmıyorlardı.

8 Paris Barış Anlaşmaları ile Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan diğer barış anlaşmaları elli yedi karışık uyuşmazlık mahkemesi ile dava komisyonunun kurulmasını sağladı. Bunların otuz sekizi ise gerçekten kuruldu. Bkz. N. Wöhler, "Mixed Arbitral Tribunals," I.R. Bernhardt (der.), Bölüm 1, E.P.I.L., 1981, s. 143. Önceki çeşitli uluslararası dava komisyonlarının içtihatları ile ilgili tartışmalarını M. Whiteman, *Damages in International Law*, 1943'te bulabilirsiniz.

9 Bkz.: D.J. Bederman, "The Glorious Past...", s.162.

Toplu tazminat talepleri ile ilgili iddiaları karara bağlamak için kurulan uluslararası tazminat komisyonlarının temel yararı uygun bir dille aşağıda tanımlanmıştır:

“Uluslararası ilişkilerin idaresinde vaziyeti kurtarmak için muhteşem bir araçtır. Tartışma konusu olan uyuşmazlıklar yasaya riayet etme amacıyla uyuşmazlıkları hükme bağlayan tarafsız görünen yetkiliye sunulur. İster savaşlar isterse siyasi karışıklıklar olsun, iddialara yol açan aşırı gerilimli siyasi koşullar (genellikle) yıllarca süren tarafsız yasal inceleme ve düzeltmelerle etkisizleştirilmiştir. Her şey bir kenara, uluslararası tazminat taleplerinin çözülmesi zarif bir siyasi yatıştırıcıdır.”¹⁰

Bununla birlikte, tazminat talepleriyle ilgili işlemlerde sürecin gecikmesi de yine ortak bir özellikti ve tazminat komisyonlarının temel dezavantajıydı.¹¹ Örneğin, zamanındaki en başarılı tazminat programı uygulamalarından biri olan ABD-Almanya Karma Tazminat Komisyonu yaklaşık 20,000 dava veya iddiayı çözüme ulaştırmak için on yedi yıllık bir zaman harcadı. Bu nedenle, söz konusu gecikmeler sıklıkla uluslararası tazminat komisyonlarının “modasının geçmesine” sebep olan nedenlerden biri olarak anılır.¹²

62

İkinci Dünya Savaşı’nı takiben, toplu tazminat talepleri ihtilaflarını çözüm sürecinde, toptan tazminat ödeme anlaşmaları adlı yeni bir mekanizma ortaya çıktı. Devlet düzeyinde şekillenen bu mekanizma, savaş veya devrim mağdurlarını tazmin amaçlı alışlagelen özel davaları karara bağlama sürecinde kullanılmakla kalmadı, aynı zamanda da yabancılara ait gayri menkullerin kamulaştırılması ve istimlakinden kaynaklanan iddia ve davalara ilişkin de uygulandı.¹³

10 Bkz.: D.J. Bederman, “The Glorious Past...”, s.166.

11 Bkz.: V. Heiskanen, “Virtue Out of Necessity...”, s.25.

12 V. Heiskanen, “Virtue Out of Necessity...”; D.J. Bederman, “The United Nations Compensation Commission and the Traditional Claims Settlement,” *New York University Journal of International Law and Policy*, Sayı 27, 1994, s.18. (“Gecikme olgusu şüphesiz uluslararası uyuşmazlık mahkemeleri tarafından iddiaların hükme bağlanmasında yaşanan yabancılaşmanın birincil nedenidir.”)

13 Bkz.: Daimi Tahkim Mahkemesi (der.), *Redressing Injustices Through Mass Claims Processes, Innovative Responses to Unique Challenges*, 2006, s.26, V. Heiskanen, “Virtue Out of Necessity...”; ayrıca bkz R.B. Lillich, D.J. Bederman, B.H. Weston, *International Claims: Their Settlement by Lump Sum Agreements 1975-1995*, New York: Transnational Publishers, 1999.

B. Toptan Tazminat Anlaşmaları Dönemi Olarak İkinci Dünya Savaşı Sonrasındaki Durum

Toptan tazminat anlaşması, tazminat ödeyen Devlet'in talep eden Devlet'e belirli bir zarar tazminatı ödediği bir proje olarak tanımlanabilir. Talep eden Devlet ise özel iddiaların tahkime sunulmasına karşılık, özel iddiaları karara bağlayıp başarılı davacılara belirli tazminatı tahsis edecek ulusal bir tazminat komisyonu kurar. Bu yeni planla artık birey veya şirketlerin özel iddia ve davalarına ilişkin kararlar bağımsız ve *ad hoc* bir karma hakemlik mahkemesi veya uluslararası tazminat komisyonu tarafından değil, davacı bir Devlet organı tarafından alınıyordu. Daha önce uluslararası tazminat komisyonları tarafından üstlenilen işlevler bu şekilde "kamulaştırılmıştı."

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra siyasi krizleri halletmek için tercih edilen araç ise toptan tazminat anlaşmaları oldu ve genellikle münhasıran mülkiyet haklarına ilişkin davalarda uygulandı. Toptan tazminat anlaşmaları genellikle barış elçisi adaylar tarafından masaya getirilen öneri paketlerinin bir parçası olurdu.¹⁴ Bazı yazarlara göre, 1945 ile 1988 yılları arasında toplam yüz altmış sekiz toptan tazminat anlaşması akdedilmiştir.¹⁵ Dikkat çekici bir şekilde, sadece altı anlaşma sorumluluğun kabulünü içermiştir.¹⁶

Bazı yazarlar (ve bazen ilgili taraflar) toptan tazminat anlaşmalarının konuyla ilgili Devletlere belirgin bir şekilde avantajlar sağlayacağını savun-

14 Örneğin, Orta Doğulu mültecilere istinaden BM Filistin Uzlaştırma Hakem Komisyonu tarafından 1951'de işe yaramayan bir toptan tazminat anlaşması önerisi getirilmişti. Benzer şekilde, bir önceki BM Genel Sekreteri Sayın Boutros-Ghali Kıbrıs sorununda taraf devletlere karşı benzer ilkeleri savunmuştu. Bkz.: Güvenlik Konseyi'ne sunulan Genel Sekreter Raporu Eki, BM Belge. S/24472, Ek, 1992, 18, 76 ve 77. madde ("76. Her halk, yerinden olmuş kişilerle ilgili tüm meseleleri yürütecek bir organ kuracaktır.

77. Özelliklerle tazminat isteyenlerle ilgili olarak yerinden olmuş kişilere ait gayri menkullerin mülkiyeti gayri menkulün bulunduğu yerdeki ülke halkına aktarılacaktır. Bu amaçla, gayri menkullere ait mülkiyet haklarının tümü 1974 değerine enflasyon etkisi de eklenerek iki organ arasında dünya çapında topluluklar bazında değiş tokuş edilecektir. Yerinden olmuş kişiler kendi halkları tarafından kurulan organ tarafından ilgili organa aktarılabacak olan gayri menkullerin satışından elde edilen fon veya gayri menkullerin değiş tokuşu aracılığıyla tazmin edilecektir. Tazminat için gereken fonların noksanlığı durumunda federal hükümet tazminat fonundan noksanlığı karşılayacaktır.")

15 Bkz.: R.B. Lillich ve B.H. Weston, "Lump Sum Agreements: Their Continuing Contribution to the Law of International Claims," *American Journal of International Law*, Sayı 82, s. 69.

16 Söz konusu altı anlaşmanın tamamı İkinci Dünya Savaşı sırasında Japonya'nın sorumluluğuna ilişkin anlaşmalar-
dı, diğer anlaşmalar ise sorumluluk meselesi hakkında sessiz kaldı. Bkz. Bederman, D.J. "The Glorious Past and
Uncertain Future of International Claims Tribunals," M.W. Janis (der.), *International Courts for the Twenty-First
Century*, Dordrecht, Boston, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1992. ss.161-193.

maktadır. Davacı Devlet açısından bakıldığında toptan tazminat anlaşmaları genellikle vaktinde ve hızlı ödeme ile sonuçlandığından fonların dağıtılması daha düşük maliyetli olacak, ayrıca davacı Devlet bu süreç üzerinde denetime sahip olacaktır. Ödemeyi yapan Devlet açısından bakıldığında faydaları şöyle sıralayabiliriz: (i) söz konusu Devlet önceden yükümlülüklerinin kapsamını, gelecekte artmayacağını bilerek öğrenir; (ii) karma tazminat komisyonlarının yüksek maliyetlerinden kaçınmış olur; (iii) sorumluluk kabul etmeden mağdurları tazmin etme olasılığı doğar ve (iv) muhtemelen, uygun bir tazminat standardına sahiptir.

Doğrusu, toptan tazminat anlaşmalarında uygulanan tazminat standardı bağlamında, savaş sonrası dönemde ortaya çıkan temel ilke “yeterli” tazminat ödenmesi idi (yani tam tazmin gerçekleşmeyecekti).¹⁷

Anlaşma müzakerelerine milli onur meseleleri karıştığında ve net bir galip Devlet bulunmadığı zaman, bazen toptan tazminat anlaşmasının kabul edilmesini güvenceye almanın güç olduğu, bunun da belli bir tür uluslararası kurumun tesis edilmesi gerekliliğini ve iddiaların bu şekilde üçüncü bir tarafın hakemliğine sunulmasını engellediği ileri sürülür. Diğer bir deyişle, toptan tazminat anlaşmalarının akdedilmesi için müzakere esnekliği gerekir.

Karşımıza tarihten alınacak iki ders çıkıyor. Birincisi, savaş ve devrimler nedeniyle sunulan talepleri sonuca ulaştırmada tercih edilen organlar tazminat komisyonları ve toptan tazminat anlaşmaları olduğu takdirde, her iki organ da tam anlamıyla tatmin edici sonuçlar vermediği gibi Devletler’in asıl endişesi de mağdurların tazmini olmamıştır. İkincisi, söz konusu kurumların bahsettikleri çare sadece gayrı menkullere veya diğer ekonomik çıkarlara verilen zararın mali tazmini olabilmıştır. Çok yakın zamanda ise, sunulan mevcut çarelere ayrıca arazi, konut veya gayrı menkullerin geri alınması¹⁸ ve ölüm ile bedensel zararın mali tazmini de eklenmiştir.

17 Örneğin, Almanya’nın birleşmesini takiben, Almanya Anayasa Mahkemesi 1945 ile 1949 yılları arasında eski Alman Demokratik Cumhuriyeti’nde istimlak edilen gayrı menkul bedeli standardının tam piyasa değerinde olması gerektirdiğine karar verdi. *Bkz E. Benvenisti ve E. Zamir, “Private Claims to Property Rights in The Future Israeli-Palestinian Settlement,” American Journal of International Law, Sayı 89, 1995, s. 331.*

18 Tarih boyunca savaş veya iç savaş sonrasında yerinden olmuş halklarla mülteciler geri dönmemiştir. Genellikle yurda geri gönderme anlaşması içeren barış sözleşmeleri geri dönüş hakkı ve yurdundan kovulanlara evlerinin mülkiyetini geri alma hakkı tanımaz. Örneğin, Bulgaristan ile Yunanistan arasında 27 Kasım 1919’da imzalanan Neuilly Anlaşması Bulgaristan’daki kırk altı bin Yunanla Yunanistan’daki doksan altı bin Bulgar mübadele edil-

C. Modern Çağ ve Çeşitli Toplu Tazminat Talepleri

Programlarının Yükselişi

Uluslararası tazminat programlarının tarihi gelişiminde bir sonraki önemli köşetaşı ise, şüphesiz İran-ABD Tazminat Mahkemesi'dir. Tazminat Mahkemesi 1981'de belli bazı devletlerarası iddia ve taleplerin yanı sıra, Cezayir Anlaşması uyarınca ABD vatandaşlarının İran'a, İran vatandaşlarının da ABD'ye karşı taleplerini hakemlik yoluyla çözümlmek amacıyla kuruldu. Cezayir Anlaşması Mahkeme'nin yargılama yetkisindeki iddialar için her iki tarafın da yasal açıdan sorumlu olduğunu kabul eder bir kayıt içermiyordu ve yükümlülükle ilgili hususlar Mahkeme tarafından her olay için ayrı ayrı belirlendi.¹⁹

Mahkeme'nin yargılama yetkisi "borçlar, sözleşmeler, istimlak veya gayrı menkul haklarını etkileyecek diğer tedbirlerden" (Tazminat Taleplerini Çözümleme Bildirisi, Madde II, paragraf 1) kaynaklananlar da dâhil olmak üzere çok çeşitli tazminat taleplerini içeriyordu. "Gayrı menkul haklarını etkileyecek diğer tedbirler", ifadesinin, haksız fiil mağdurlarının bakmakla mükellef olduğu şahısların mali tazmine yönelik talepleri iddia edilebilecek olmasına rağmen –ki bu husus iddia edilmiştir-, Mahkeme, mağdurlar veya bakmakla mükellef oldukları şahısların uğradıkları fiziksel ve psikolojik zararlara ilişkin yargılama yetkisine sahip olmadığı görüşünü benimsemiştir.²⁰

1980'lerde yükselen liberalleşme ve yeni bilişim teknolojilerinin ortaya çıkışı gibi çeşitli etkenlerle birlikte Soğuk Savaş'ın sona ermesi uluslararası tazminat komisyonlarının geri dönüşüne ve uluslararası tazminat talepleri

di. Ayrıca, 1923'te biten Türk-Yunan Savaşı'ndan sonra, eskiden Türk vatandaşı olan yaklaşık iki milyon Rum Türkiye'den ayrıldı, eskiden Yunan vatandaşı olan yaklaşık beş yüz bin Türkse, Türkiye'ye gitmeye zorlandı. Mültecilerin bıraktıkları gayrı menkullere devlet el koyup ülkeye gelen yeni vatandaşları yerleştirdi. Ek olarak, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından benzer koşullarda başka nüfus mübadeleleri de yaşandı: Doğu Avrupada yaşayan on beş milyon Alman Almanyaya yerleştirilince bıraktıkları gayrı menkullerin hakkını da yitirdiler; ayrıca 1947'de Hindistan'ın bölünmesi sırasında milyonlarca Hindu ve Müslüman mübadele edildi. Bkz E. Benvenisti ve E. Zamir, "Private Claims to Property...", ss. 321, 322.

19 Divan hükümleri New York Konvansiyonu uyarınca icraya verilebilir hale gelmiştir.

20 Bkz.: *İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı Lillian Byrdine Grimm*, 2 İran-ABD Tazminat Divanı Raporları 78 (İran'ın kocasına güvenlik ve koruma sunmamasının "mülkiyet haklarını etkileyen" bir tedbir olmadığı gerekçesiyle İran'da öldürülen bir ABD vatandaşının dul eşi tarafından talep edilen kayıp tazminatı iddiası yargılama yetkisi bulunmadığından reddedildi. Divan "manevi acı, üzüntü ve ıstırap tazminatın açıkça gayrı menkul veya mülkiyet hakkı olamayacağını" belirtti. Bkz ayrıca Yargıç Howard M. Holtzmann "Bayan Grimm ölen eşinin sunduğu mali yardımıla "mülkiyet hakkına" sahipti" yönünde zıt görüşteydi.

programlarının çoğalmasına katkıda bulundu. Bu “geri dönüş”, aralarında İkinci Dünya Savaşı ve soykırım da dâhil olmak üzere çeşitli olağanüstü olaylardan doğan tazminat talepleriyle ilgili olarak bir dizi yeni ve amaca özel kurumun açıldığı 1990’lı yıllarda onaylandı. En büyük kurumları şöyle sıralayabiliriz:

* Birleşmiş Milletler Tazminat Kurulu (“UNCC”, BMTK) Irak’ın Kuveyt’i işgalinden dolayı yaşanan çok çeşitli kişisel (bedensel zarar ve ölüm de dâhil), gayri menkullere ait, ticari ve çevresel zararların tazmini ile ilgilendi. Kurul, Irak’ı işgal yüzünden yaşanan her türlü “doğrudan zarar, kayıp veya yaralanma” durumundan sorumlu tutarak, 687 sayılı (1991) BM Güvenlik Konseyi kararı uyarınca kuruldu.²¹ BMTK süreci aşağıda kısım II A’da ayrıntılı olarak incelenmiştir.

* Yerinden Edilmiş Kişilerle Mültecilerin Mülkiyet Hakkı İddiaları Komisyonu (“CRPC”) eski Yugoslavya’nın dağılması ve Bosna Hersek’teki iç savaşın sonucunda gayrimenkul, mülkiyet haklarının iadesi ve yerinden edilmiş kişilerle mültecilere ait iddialarla ilgilendi. YEKMHIK 21 Kasım 1995 tarihli Dayton Barış Anlaşması uyarınca kuruldu. Mültecilerin geri dönüş hakkını kabul etse de, söz konusu Anlaşma çatışmaya taraf olanların yaşanan çatışma sırasında ve yüzünden yaşanan hasarlardan dolayı yasal bir sorumluluk taşıdıklarını onaylamamaktadır. Dolayısıyla, Komisyon’un mali tazminatla ilgili yargılama yetkisi yoktu.²²

* Kosova İskân ve Gayrimenkul Mülkiyet Hakkı İddiaları Komisyonu (“HPCC”, KİGMHIK) Kosova’daki BM Yönetimi tarafından 2000 yılında, Kosova’daki Sırp güçlerini kovmak amacıyla 1999’da düzenlenen NATO hava saldırısı sırasında yitirilen gayrimenkullerin geri verilmesine yönelik talepleri işleme koymak ve Milošević rejimindeki ayrımcılık uygulamalarından ötürü yitirilen gayrimenkullerin iade ve tazmini için kurulmuştur. Söz konusu bölge daha önce 1999 Haziran’ında, BM Güvenlik Konseyi 1244

21 Bkz.: genellikle, R.B. Lillich (der.), *The United Nations Compensation Commission*, Thirteenth Sokol Colloquium, New York: Transnational Publishers, Inc., 1995.; V. Heiskanen, *The United Nations Compensation Commission*, 2003, *Recueil des cours de l’Académie de La Haye*, Cilt 296, The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2002.

22 <<http://www.nato.int/for/gfa/gfa-an7.htm>> adresindeki Dayton Anlaşması, Ek VII, 1. Bölüm, Madde 1(1); bkz Cox, M. ve M. Garlick. “Musical Chairs: Property Repossession and Return Strategies in Bosnia and Herzegovina,” S. Leckie (der.), *Housing and Property Restitution Rights of Refugees and Displaced Persons*, New York: Transnational Publishers, Inc., 2003, s. 69.

sayılı kararıyla (1999) geçici bir BM yönetimine verildi.²³ BM yönetimi iki kanunu yürürlüğe koyarak kurumsal ve yasal çerçeveyi belirledi (İskân ve Gayrimenkul Yönetmeliği ile İskân ve Gayrimenkul Mülkiyet Hakkı İddiaları Komisyonu).²⁴ Irak'ın Kuveyt'i istilası ve işgalinin sonuçlarına ilişkin Güvenlik Konseyi 687 sayılı kararının aksine, 1244 sayılı karar çatışmanın taraflarına gayrimenkul hasarları veya yıkımından dolayı sorumluluk yüklememektedir.

* "Anma, Sorumluluk ve Gelecek" adlı Alman Vakfı, Alman Devleti ile sanayisi tarafından 2000 yılında bir tazminat fonu olarak ve Nazi rejimi sırasında çalışan eski köleler ve angarya suretiyle çalıştırılan işçilerle belli bazı diğer adaletsizliklerin mağdurlarını tazmin amacıyla kuruldu. Bu fon, ABD mahkemelerinde grup adına açılan davaları sonlandırmak için Federal Almanya Cumhuriyeti'nin yükümlülük üstlenerek ABD ile imzaladığı tazminat sözleşmesinin ardından Alman Devletinin çıkardığı bir yasayla kuruldu.²⁵ Bugün Avusturya olarak bilinen bölgedeki Nazi rejiminin mağdurlarını tazmin için, Avusturya Devleti de lütuf niteliğinde olarak iki fon kurdu.

* İsviçre'deki Atıl Hesaplara İlişkin Tazminat Taleplerini Çözümleme Mahkemesi ("CRT", İAHİTTÇM) İkinci Dünya Savaşı'ndan beri atıl duran ve Nazilerin zulmüne maruz kalan kurbanlara ait banka hesaplarını iade etmek amacıyla iki aşamada kurulmuş talep sürecidir. Sürecin ilk aşaması ("CRT-I") İsviçre Bankacılar Birliği ile belli bazı Yahudi örgütleri arasında anlaşma yoluyla 1997 yılında başlamış, ikinci aşama ise ("CRT-II") İsviçre'deki banka hesaplarının kapsamlı bir denetiminin ardından ABD mahkemelerinde İsviçre bankalarına karşı açılan toplu davaların çözömlenmesinden sonra kurulmuştu.²⁶

23 BM Güvenlik Konseyi 1244 sayılı kararı (1999), s 1, "tüm mülteci ve yerinden olmuş kişilerin evlerine güven içinde geri dönme haklarını" yeniden onayladı.

24 Bkz.: Dodson A. ve V. Heiskanen. "Housing and Property Restitution in Kosovo," S. Leckie (der.), *Returning Home: Housing and Property Restitution Rights of Refugees and Displaced Persons*, New York: Transnational Publishers, Inc., 2003, s. 242. Bkz. ayrıca Crook, J.R. "Mass Claims Processes: Lessons Learned Over Twenty-Five Years," The Permanent Court of Arbitration (der.), *Redressing Injustices Through Mass Claims Processes, Innovative Responses to Unique Challenges*, Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 54.

25 Bkz N. Wühler, "German Compensation for World War II Slave and Forced Labour", L.B. de Chazournes, J.-F. Quéguinier and S. Villalpando (der.), *Crimes de l'Histoire et Réparations: les Réponses du droit et de la Justice*, Bruxelles: Editions Bruylant, 2004.

26 V. Heiskanen, "CRT-II: The Second Phase of the Swiss Banks Claims Process," L.B. de Chazournes, J.-F. Quégu-

* Yağma Mağdurlarını Tazmin Komisyonu ("CISV", YMTK) İkinci Dünya Savaşı kapsamında Yahudi karşıtı mevzuat yüzünden yaşanan banka bağlantılı yağmalar ve maddi zararın (manevi zarar dâhil değildir) tazmini için kuruldu. 16 Temmuz 1995'te Devlet Başkanı Jacques Chirac Fransız devletin 70,000 Fransız asıllı Yahudinin sınır dışı edilmesi ve işgal sırasında Vichy rejiminin eylemlerinden sorumlu olduğunu alenen kabul etti. Komisyon 10 Eylül 1999 tarihli kararname ile kuruldu. Tazminat uygulamasının içeriği Fransız bankalarına karşı ABD'de açılmış ve sürmekte olan bir dizi davanın hükme bağlanmasını sağlamak amacıyla Fransa ile ABD arasında 18 Ocak 2001 yılında imzalanan tazminat sözleşmesinin ardından genişletildi.²⁷ Mağdurları tazmin için iki fon ayıran sözleşme Fransızların sorumluluk üstlendiğini belirten ifade içermez.

* İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya'nın seks kölesi olarak kullandığı Koreli "rahatlatıcı" kadınlar için tazminat fonları ayrıldı. Japonya bir kamu fonu kurarak bağış yapmaları için ulusal ve uluslararası bağışçıları destekledi. Devlet emri üzerine bu fonlar tek taraflı olarak Koreli mağdurlara tahsis edildi. Japon Devleti ahlaki sorumluluğunu pek çok ortamda üstlendi ancak sistematik olarak işlenen fiillerin yasal sorumluluğunu reddetti.²⁸

Yukardaki tazminat programları listesi muhtemelen bir *inventaire à la Prévert* gibidir. Yine de, bu deneyimlerden ders çıkarmak olasıdır. Birincisi, silahlı çatışmaların sonrasında, BM ve diğer uluslararası örgütlerin uluslararası barışı sağlama çabasının bir parçası olarak kurulan toplu tazminat programlarının oluşturulmasında gittikçe artan etkiye sahip oldukları not edilebilir. Bu tazminat programlarına YOKMHİK ve KİGMHİK gibi mülteci ve yurt içinde yerinden edilmiş insanların geri dönüşüne yardımcı olmak üzere belirlenecek gayri menkul iadesini de içerecek programlar da eklenebilir.²⁹ İkincisi, uluslararası tahkim komisyonları veya mahkemeleri (örn.

inier and S. Villalpando (der.), *Crimes de l'Histoire et Réparations : les Réponses du droit et de la Justice*, Bruxelles: Editions Bruylant, 2004.

27 <<http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/UnTexteDeJorf?numjo=MAEJ0130022D>> adresindeki (en son 10 Kasım 2006'da ziyaret edildi) 21 Mart 2001 tarihli 2001-234 sayılı Kararname, 18 Ocak 2001 tarihli Washington Anlaşması'nı özetler.

28 Bkz.: K. Kikuchi, "Les 'femmes de réconfort' devant la juridiction japonaise." L.B. de Chazournes, J.-F. Quéguinier and S. Villalpando (der.), *Crimes de l'Histoire et Réparations : les Réponses du droit et de la Justice*, Bruxelles: Editions Bruylant, 2004.

29 Doğu Timor için de benzer bir uygulama geliştirilmeye çalışılıyor. Bkz du Plessis, J. "Slow Start on a Long Journey: Land Restitution Issues In East Timor, 1999-2001," S. Leckie (der.), *Returning Home: Housing and Property*

İran-ABD Tazminat Divanı) kurmak için geleneksel Devletlerarası çözüm anlaşmaları kullanılmaya devam ediliyor; bununla birlikte, özellikle ABD mahkemelerinde (örn. “Anma, Sorumluluk ve Gelecek” adlı Alman Vakfı ve İsviçre’deki CRT-II) grup adına toplu dava açabilmek adına bu tür sözleşmeleri kullanma eğilimi her geçen gün artıyor. Üçüncüsü, küreselleşmiş bir dünyada Devletler uluslararası kamuoyu görüşlerinin baskısına karşı gittikçe daha hassas hale geldiklerinden kendi inisiyatifleriyle tazminat fonları oluşturabilirler (örn. Japonya’daki Koreli “rahatlatıcı” kadınları tazmin için kurulan fon). Dördüncüsü, yukarıda bahsedilen tazminat programları çok sayıda tazminat talebiyle ilgilenmiş olsa da, dayandıkları anlaşmalar veya belgeler taraflardan birinin sorumluluğunu tanıyabilir veya tanımıyor olabilir. Çoğu durumda, taraflardan birinin mali tazminat veya farklı bir biçimde çözüm sunmayı kabul ettiğine ilişkin dolaylı bir anlam mevcuttur. Davalardan birinde (İran-ABD Tazminat Mahkemesi) sorumluluk dolaylı yoldan bile olsa tanınmamıştı ve sorumlulukla ilgili hususlar her olay ayrı ayrı ele alınarak tahkim yoluyla çözümlenmişti.

1983’teki *Grimm* davasında³⁰ İran-ABD Tazminat Mahkemesi kararının ardından ve on beş yıl önceki BMTK kuruluşundan sonra, mağdurların gereksinimleri ve maddi olmayan zarara daha fazla önem verileceği yeni bir eğilimin varlığı fark edilebilir. Böylelikle, tarihi olaylardan ötürü yaşanan suçların mağdurları artık yetkili Devlet mahkemelerini atlayarak bedensel zarar talepleri ve iddialarını *ad hoc* toplu tazminat programlarına iletme seçeneğine sahip olabilirler.

II. Toplu Tazminat Programları Yoluyla Ölüm ve Bedensel Zarar Tazminat Taleplerini Hükme Bağlama Yolundaki Soylu Eğilim

A. Birleşmiş Milletler Tazminat Kurulu (BMTK) (1991)

1. Genel Bakış

Birleşmiş Milletler Tazminat Kurulu 1991 yılında Güvenlik Konseyi’nin 687 sayılı kararıyla Irak’ın Kuveyt’i işgal ve istilasından kaynaklanan zarar ziyanla ilgili davaları görmek ve tazminat ödemek amacıyla kuruldu. GK kararı açıkça Irak’ın bu tür zarar ziyandan yasal olarak sorumlu olduğunu belirtir:

Restitution Rights of Refugees and Displaced Persons, New York: Transnational Publishers, Inc., 2003.

30 Lillian Byrdine Grimm İran İslami Cumhuriyeti Devleti’ne karşı, 2 İran-ABD A.D.R. 78.

“Irak... uluslararası yasalar nezdinde Kuveyt’i yasadışı işgali ve istilasından kaynaklanan çevresel hasarlarla doğal kaynakların tükenmesi veya yabancı Hükümetlerin vatandaşları ve kuruluşlarına verilene zarar da dahil olmak üzere herhangi bir doğrudan zarar, ziyan, kayıp, hasardan sorumludur.” (Vurgu eklenmiştir.)

Cenevre’deki BMTK, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin yardımcı organlarından biridir. Bünyesinde Yönetim Kurulu, sekreterlik ve Komisyon üyelerinden oluşan heyetleri barındırır. *Manevi acı ve ızdırapla ilgili davalar, bedensel zarar ve ölüm*, tahliye ve çevresel zararlarla ilgili davalardan, gayri menkullere verilen zarar, ticari ve mali kayıplara kadar çeşitli hukuki talepler üzerinde yargı yetkisine sahiptir. Davayı kazanan davacılara ödenecek tazminat ise Irak petrollerinin satışına ait belli bir yüzdeyle elde edilen özel bir fondan sağlanıyor.

Dava sayısı fazlalığından ötürü kararların mantıklı bir sürede verilebilmesine olanak tanıyacak bir usul düzenlemesi gerçekleştirmek gerekiyordu. Söz konusu usul genellikle mahkeme ve hakem heyetlerinin benimsediği klasik yaklaşımdan epeyce farklıdır.³¹

70

Tazminat talepleri, standart iddia formlarıyla hükümetler tarafından vatandaşları veya ülke sakinleri adına sunulur. Sekreterlik iddiaların resmi koşullara (Madde 14) uygun olup olmadığına ilişkin bir ön değerlendirme yapar (Article 14) ve Yönetim Kurulu’nu yapılan dava başvurularıyla yasal ve gerçekteki durumla ilgili (Madde 16) bilgilendirerek rapor verir. Komisyon üyesi jüri heyetlerinin karar vereceği davaları Sekreterlik hazırlar. Heyetlerin rapor ve önerileri de Yönetim Kurulu tarafından onaylanır. Ödemeler ise, bireysel olarak davacılara değil, Yönetim Kurulu yönergelerine uygun olarak ödemeyi dağıtacak olan ilgili hükümete yapılır. BMTK’da, toplam tazminat talep miktarı yaklaşık 300 milyar \$’ın üzerinde olmak üzere, 2,6 milyondan fazla sayıda dava açılmıştır.

Irak’a karşı açılan davaları görmek işlevine rağmen BMTK davadaki tarafların huzurunda görülen bir mahkeme veya tahkim komisyonu değildir; iddia ve davaları inceleyip geçerliliklerini belirleyen, kayıpları değerlendiren,

³¹ İzlenen usul 1992’de BMTK Yönetim Kurulu’nün benimsediği Dava Usülü Geçici Kuralları’nda belirlenmiştir. BMTK sisteminin bazı unsurlarının eleştirisi için bkz: M.E. Schneider, “How Fair and Efficient is the UNCC System? A Model to Emulate?”, Journal of International Arbitration, Sayı 15, 1998, ss. 15-26.

ödemeleri yürüten ve ihtilaflı davaları çözüme ulaştırarak elzem bir iş olan gerçekleri tespit görevini yerine getiren siyasi bir organdır.³² Kurul kararı tahkim kararı hükmünde değildir ve New York Konvansiyonu kapsamında zor yoluyla icrası sağlanamaz.

İlk kez BMTK toplu tazminat talepleri programı mağdurların ölüm veya bedensel zarardan kaynaklanan tazminat taleplerinin dikkatle ve kapsamlı olarak ele alınması gereğini vurgulamıştır.

2. Bedensel Zarar Talepleri

BMTK bireylerle ilgili davalarında dört farklı kategoriye ayırdı: Yerini terk kaynaklı zararlara ilişkin bireysel talepler (kategori “A”),³³ ruhsal acı ve ızdırıpla ilgili olanlar dâhil, bedensel zarar ve ölümle ilgili tazminat talepleri (kategori “B”); 100,000 \$’a kadar zarar için bireysel açılan tazminat talepleri (kategori “C”) ve 100,000 \$’ın üzerindeki zarar için bireysel açılan tazminat talepleri (kategori “D”). Üç kategorideki tazminat talebi, bedensel zararlar ile ilgili tazminat taleplerini ilgilendirir: “B”, “C” ve “D” kategorileri.

Yönetim Kurulu’nun “B” ile “C” kategorisi iddiaları ivedilikle işleme koyabilmek için prensibi, kişisel acı çekilen durumlara ilişkin çok sayıdaki bireyin taleplerini, bireylere, kurumlara ve hükümetlere ait büyük miktarlar içeren taleplerin önüne alınması çabasıdır.³⁴ Bu karar temel olarak insancıl ve diğer siyasi gereklere dayandırılmıştır.³⁵

2.1 Kategori “B” Davaları

Kategori “B” kapsamındaki davalar işgal ve istila sonucundan ciddi bedensel zarar görmüş veya eşi, çocukları veya ebeveynleri ölmüş bireylerce BMTK’na açılabilir. Yönetim Kurulu “ciddi bedensel zarar” kapsamını aşağıdaki gibi belirlemiştir:

32 Bkz.: C. Alzamora, “The UN Compensation Commission: An Overview,” R.B. Lillich (der.), *The United Nations Compensation Commission*, Thirteenth Sokol Colloquium, New York: Transnational Publishers, Inc., 1995. s. 8.

33 Irak veya Kuveyt’ten ayrılanlara tazminat olarak “basit belgelemeye” dayalı sabit 2,500 USD tutarında ödeme yapıldı. Kurul’da yaklaşık 3,5 milyar USD tahmini değere sahip yaklaşık 920,000 “A” kategorisi dava açıldı. Bkz.: V. Heiskanen, *The United Nations Compensation Commission*, 2003, Recueil des cours de l’Académie de La Haye, Vol. 296, The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2002, ss. 278, 279.

34 *Acil Davalara İşlem Ölçütleri*. S/AC.26/1991/1 (2 Ağustos 1991) (“1 nolu Karar” olarak anılacaktır); *Ek Dava Kategorisi Ölçütleri*. S/AC.26/1991/7 (4 Aralık 1991) (“7 nolu Karar” olarak anılacaktır)

35 Etkilenen bireylerin çoğu Mısır, Ürdün, Pakistan, Sri Lanka, Bangladeş ve Filipinler gibi gelişmekte olan ülke mensubudur. Bkz C. Alzamora, “The UN Compensation...p.6. İlkeler Genel Sekreter’in 2 Mayıs 1991 tarihli raporunda yer alan öneriye dayandırılmıştır.

- (a) *uzuv kaybı;*
- (b) *kişinin dış görünüşünde önemli boyutta değişim gibi kalıcı veya geçici önem arz eden biçim bozulması;*
- (c) *kalıcı veya geçici surette vücut organları, işlev veya sistem kullanımında kısıtlama veya kullanım kaybı;*
- (d) *tedavi edilmemiş, vücudun yaralanan bölgesinin tam anlamıyla iyileşmesine olanak bulunmayan veya tam anlamıyla iyileşmeyi geciktirebilecek her türlü yaralanma.*³⁶

Kurul'dan önce iyileşme durumunda ise, "ciddi bedensel zarar" ayrıca aşağıdaki hususları içerecek şekilde tanımlanmıştır;

"cinsel saldırı, işkence, toplu fiziksel saldırı, üç günden uzun süreli rehine olarak alıkonulma veya yasadışı gözaltı; hayatının tehikede olduğuna ciddi anlamda kanaat getirerek üç günden uzun süre saklanmaya zorlanma veya yasadışı nezarete alınarak rehine olarak alıkonulmasından kaynaklanan fiziksel veya manevi zarar olayları."

Bedensel zarar davalarında "bedensel zararın gerçekliği ve tarihine ilişkin basit belgelemeye" dayalı sabit 2,500 \$ tutarında ödeme yapıldı. Ölüm durumunda, "ölüm ve aileyle akrabalığın basit belgelendirilmesi" yeterli görüldü. İlginçtir ki, gerçek kayıpların belgelenmesi gerekli görülmedi. Davacı kategori "A" ve kategori "B" kapsamında tazminata uygun görüldüğünde, toplam bir talepte bulunmasına da izin verildi. Yine de, bedensel zarar davalarında aile başına 10,000 \$ olmak üzere bir üst sınır belirlendi.³⁷

Gerçek kaybın kategori "B" ile belirlenen sabit miktarı aşması durumunda, bu kategoride yapılacak ödemelerin geçici dönem yardımı olarak kabul edilmesi; fazlaya ilişkin miktarlarla ilgili dava ve taleplerin kategori "C" ve diğer uygun kategoriler kapsamında yapılabilmesi benimsendi.³⁸

Yaklaşık 3,941 kategori "B" tazminat taleb için, toplam 13,4 milyon \$ tutarında tazminat ödendi.³⁹

36 Ruhsal Acı ve İzdirapla Bedensel Zarar, S/AC.26/1991/3 (23 Ekim 1991) ("3 nolu Karar" olarak anılacaktır)

37 *Acil Davalara İşlem Ölçütleri*, S/AC.26/1991/1 (2 Ağustos 1991) (1 nolu Karar), para. 12. Aile "kişi, eşi, çocukları ve ebeveynlerinden oluşur" şeklinde tanımlanmıştır.

38 *Acil Davalara İşlem Ölçütleri*, S/AC.26/1991/1 (2 Ağustos 1991) (1 nolu Karar), para. 12.

39 Bkz.: <<http://www2.unog.ch/uncc/>> adresindeki BMTK websitesinde yer alan istatistikler.

2.2 Kategori “C” Davaları

Ruhsal acı ve ızdırapla ilgili davalar da dâhil bedensel zarar davalarındaki daha yüksek ödemeler için bireylerin gerçek kayıplarını kategori “C” davaları kapsamında talep etmeleri gerekti (kişi başına 100,000 \$’a kadar olan talepler.)

Kategori “C” bireylerin maruz kalabilecekleri ruhsal acı ve ızdırap da dâhil, bedensel zarar ve ölüm davaları (eğer tespit edilen gerçek zarar tutarı kategori “B” altındaki mevcut sabit tutarı aşar veya ayrıca davacı da kategori “B” kapsamındakilerin dışında kayba uğradıysa); kişisel gayrı menkul, banka hesapları ve hisse senetleri, gelir veya maddi destek, gerçek gayrı menkul ve ticari işe yönelik kayıplar gibi ayrıca çeşitli başka zararları da kapsamlı olarak içerir. Yönetim Kurulu ruhsal acı ve ızdırapla ilgili davaları aşağıdaki gibi tanımlamıştır:

“Maddi kayıplar (ruhsal acı ve ızdıraptan kaynaklanan gelir kaybı ve tıbbi masraflar da dâhil) tazmin edilecektir. Ek olarak, bu tür ruhsal acı ve ızdıraptan kaynaklanan maddi olmayan aşağıda belirtilen hasarlar da tazmin edilecektir:

- (a) kişinin eşi, çocuğu veya ebeveynleri öldüyse;
- (b) kişinin vücudunda uzuv kaybı, dış görünüşünde önemli boyutta değişim gibi kalıcı veya geçici önem arz eden biçim bozulması veya kalıcı veya geçici surette vücut organları, işlev veya sistem kullanımında kısıtlama veya kullanım kaybı gibi ciddi bedensel zarara uğradıysa;
- (c) kişi cinsel saldırıya veya toplu saldırıya veya işkenceye maruz kaldıysa;
- (d) kişi kendi eşi, çocukları veya ebeveynleri üzerinde gerçekleştirilen (a), (b) veya (c) alt paragraflarında tanımlanan kasıtlı eziyet olaylarına tanık olduysa;
- (e) kişi rehine olarak alıkonuluyor ya da yasa dışı olarak üç günden fazla bir süre gözaltına alınmışsa veya daha kısa bir süre için o kişinin hayatını tehdit edecek koşullarda tutulursa;
- (f) kişinin hayatına karşı açıkça yerinde tehdit veya rehine alınması veya yasadışı gözaltında tutulması durumunda, kişi üç günden uzun bir süre gizlenmek zorunda bırakıldıysa veya,
- (g) kendi Devletinden veya başka kaynaklardan yardım alınmadığı durumlarda kişi kendi hayatını, eşini, çocuklarını ve ebeveynlerinin yaşamını idame ettirecek tüm ekonomik kaynaklarından ciddi tehdit oluşturacak şekilde mahrum bırakıldıysa.”

Kategori “C” iddialarında kanıt standardı daha yüksek tutuldu. Davacıların iddia ve taleplerini “koşullar ile talep edilen zararın miktarını uygun kanıtlarla” belgelemeleri şart koşuldu. Söz konusu kanıtlar “mevcut koşullar altında uygun olan mantıklı asgariyi” karşılayabilmeli, “20,000 \$ tutarın altındakiler gibi daha düşük miktarlardaki tazminat talepleri için ise daha düşük derecedeki kanıt niteliğindeki belgeler kullanılabilir.”⁴⁰

Yaklaşık 672,823 adet kategori “C” tipi davaya yaklaşık 5.2 milyar \$ tutarında tazminat verildi.⁴¹ Bununla birlikte bu miktarın ne kadarlık bir oranının tam olarak bedensel zarar davalarının tazminatına denk geldiği belirsizdir.

100,000 \$’ın üzerindeki zararların tazminini talep eden davacıların isterlerse kategori “D” altında tüm zararın tazmini için dava açabilmeleri veya ilk 100,000 \$ için kategori “C” kapsamında bir dava ile geri kalan miktar için kategori “D” kapsamında ayrı bir dava açmalarına olanak tanındı.⁴²

2.3 Kategori “D” Davaları

Kategori “D” davaları bireylerin uğradıkları 100,000 \$ üzerindeki zararları içerir. Kategori “D” davaları aynı kategori “C” davaları kapsamındaki benzer kayıplara karşılık gelir.

Genellikle bu tür talepler “B” ve “C” kategorilerindeki iddia ve taleplere göre daha büyük ve karmaşık olduğundan, tazminat miktarları sabitletlenmiş ancak jüri heyetlerince bireyselleştirilmiş, dava bazında verilen kararlar doğrultusunda saptanmıştır.

Delil teşkil edecek niteliklerin standardı ise “B” ve “C” tipi acil bireysel davalarda aranan niteliklere göre daha sıkıydı. Kategori “D” tipi davalar “koşulları ve iddiaya konu zararı yansıtmaya yeterli belge niteliğindeki ve diğer türdeki uygun kanıtlarla desteklenmelidir.”⁴³

Kategori “D” davaları kapsamında yaklaşık 10,349 adet dava karar bağlandı. Ödenen toplam tazminat miktarı yaklaşık 3.35 milyar \$ civarındaydı. Ben-

40 *Acil Davalara İşlem Ölçütleri*. S/AC.26/1991/1 (2 Ağustos 1991) (1 nolu Karar), para. 15 (a).

41 Bkz.: <<http://www2.unog.ch/uncc/>> adresindeki BMTK websitesinde yer alan istatistikler.

42 *Acil Davalara İşlem Ölçütleri*. S/AC.26/1991/1 (2 Ağustos 1991) (1 nolu Karar), para. 15 (a).

43 *Ek Dava Kategorisi Ölçütleri*. S/AC.26/1991/7 (4 Aralık 1991) (7 nolu Karar).

: Tarihi Hataların Tazmini: ad hoc Toplu Tazminat Talepleri ile ilgili Düzenlemelerden Uluslararası Çerçeve Düzenlemelerine Doğru Bir Geçiş mi?

zer şekilde, bu toplam miktarın ne kadarlık bir oranının tam olarak bedensel zarar davalarının tazminatına denk geldiğini belirlemek güçtür.

B. Yakın Geçmişteki Bazı Ulusal Programlar (2000–2006)

Başka taleplerin yanı sıra belli bazı kategorideki bedensel zarara ilişkin tazminat talepleriyle ilgilenmek üzere, farklı bağlamlarda ve bölgesel düzeyde kısa bir süre önce uygulamaya alınan üç ilginç tazminat uygulaması bulunuyor: 1) 2000 yılında belli bazı kategorideki soykırım kurbanlarını tazmin için kurulan “Anma, Sorumluluk ve Gelecek” adlı Alman Vakfı, 2) 2001’de kurulan 11 Eylül Kurbanları Tazminat Fonu ve 3) Mayıs 2006’da daha önceki Kızılderili asıllı Kanadalı öğrencilerin Kızılderili yerlilerine ait okullarda kaldıkları 1920’lere kadar geçen süre boyunca maruz kaldıkları fiziksel tacizle diğer kötü davranışları tazmin için hazırlanan Kızılderili asıllı Kanadalılara ait Yerli Okulları Uzlaşma Anlaşması.

1. “Anma, Sorumluluk ve Gelecek” Alman Vakfı (2000)

Genel Bakış

12 Ağustos 2000’de Alman Vakıflar Yasası⁴⁴ adlı yasa yürürlüğe konarak Nasyonal Sosyalist (Nazi) mezalimi mağduru 1 milyondan fazla eski köle ve zorla çalıştırılan işçilerle belli bazı kurbanlara mali tazminat sağlamak amacıyla “Anma, Sorumluluk ve Gelecek” adlı bir Alman Vakfı kuruldu. Söz konusu Alman Vakfı için kurulan ve toplam 5.1 milyon € tutarındaki fonlar Alman Devleti ile Alman şirketler arasında eşit olarak toplandı. Almanya ile ABD Hükümetleri arasında uluslararası bir anlaşmanın imzalanmasını takiben Yasa kabul edilerek bahsi geçen mağdurların ABD mahkemelerinde grup adına açtıkları toplu davalar sona erdirilmek istendi.⁴⁵

Alman Vakıf Yasası’nı takiben, Uluslararası Göç Örgütü de (UGÖ) dâhil olmak üzere yedi ortak örgüt Köle İşçilik, Zorunlu İşçilik ve Bedensel Zarar ile ilgili (tıbbi deneyler, köle veya zorunlu işçilerin çocuklarının yerleştiril-

⁴⁴ “Anma, Sorumluluk ve Gelecek” adlı Vakıf’ın kurulmasına ilişkin Federal Yasa, Alman Federal Yasa Resmi Gazetesi (BGBl), sayı 2001-I, 2036 (artık “Alman Vakıf Yasası” olarak anılacaktır)

⁴⁵ ABD Devleti ile Federal Almanya Cumhuriyeti arasında “Anma, Sorumluluk ve Gelecek” Vakfı ile gili imzalanan anlaşma, 17 Temmuz 2000, 39 I.L.M., 2000, 1298, (artık “ABD-Almanya Anlaşması” olarak anılacaktır). Aslında grup adına açılan toplu davalar düşmüş olsa da biline anlamda uzlaşma anlaşması yapılmamıştır. Bkz.: E. Kristjánsdóttir ve B. Simerova. “Processing Claims for “Other Personal Injury” Under the German Forced Labour Compensation Programme”, *Redressing Injustices Through Mass Claims Processes, Innovative Responses to Unique Challenges*, Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 111.

diği evdeki çocuklar ile bu tür evlerde yaşayan çocukların ölümü) ödemeler için açılan davaları takibe aldı.⁴⁶ Söz konusu Vakıf “bu tür dava ve taleplerin hükme bağlanması amacıyla” “duruma özel çözüm ve tartışma alanı” olması amaçlanarak kurulmuştu.⁴⁷ Alman Vakıf Yasası kapsamında yapılan tüm kategorilerdeki davalar için daha sonradan uzatılan dava açma için belirlen başvuru tarihi ise 31 Aralık 2001’de sona erdi.

5.1 milyar € tutarındaki meblağdan “diğer kişisel bedensel zararlara karşılık” olduğu belirtilen ödemenin yapılabilmesi için yedi ortak örgüte ayrılan tahsisat ise sadece 25.5 milyon € idi.

Bedensel Zarar Davaları

Süreç içinde olabildiğince fazla sayıda dava açılabilmesini cazip kılabilmek amacıyla Alman Vakıf Yasası kapsamında bedensel zarar davaları için üç ana kategori belirlendi. Kategoriler aşağıdaki gibi tanımlanabilir:

Kategori I:

- *Tıbbi deney mağdur ve kurbanları... Nazi rejimi tarafından araştırma-amaçlıyla suiistimal edilen mağdurlardır. Diğer mezalimlerin yanı sıra suiistimaller arasında ilaçların etkinliğini test amaçlı olarak açık yaraların kasten enfekte edilmesi, deniz suyunun içilebilirliği ve ters basınç ile hipodermisinin insan vücudu üzerindeki etkilerinininama amaçlı deneylerin yapılması, toplu halde kısırlaştırma.*
- *Köle veya zorla çalıştırılan kişilerin çocuklarının kaldığı evde ölen çocukların ebeveynleri...*
- *Köle veya zorla çalıştırılan kişilerin çocuklarına ait evde kalan çocuklardan toplamda vücudunun yüzde 60 ile 80’inin sakat kalmasıyla sonuçlanan ciddi fiziksel veya duygusal hasara maruz kalanlar.*

Kategori II:

Nazilerin yaptıkları mezalimlere bağlı olarak fiziksel veya duygusal sağlık-ları açısından aşırı derecede ciddi ve kalıcı hasar görerek sonucunda yüzde 80 oranında sakatlık yaşayan mağdurlar. Aşırı derecede ciddi ve kalıcı sağ-lık sorunu örnekleri arasında beynin performansını ciddi derecede sekteye uğratacak beyin hasarı, kol ve bacakların tamamen felci, her iki gözün kaybı, her iki kol veya bacağın veya kol veya bacaklardan birinin kaybı ile ciddi akıl rahatsızlığıyla sonuçlanan ruhsal sarsıntı bulunmaktadır.

46 Alman Vakıf Yasası, 9(3) ve 11(1) sayılı bölümler.

47 ABD-Almanya Anlaşması, Ek A.

Kategori III:

*Nazilerin yaptıkları mezalimlere bağlı olarak fiziksel veya duygusal sağ-
lıkları açısından ciddi ve kalıcı hasar görerek sonucunda yüzde 60 ile 80
oranında sakatlık yaşayan mağdurlar. Bedensel zarar oluşturduğu ve Nazi
mezalimleriyle bağlantılı olduğu takdirde sağlık açısından zararların dı-
şında bedensel zarar gören mağdurlar da bu kategori kapsamında talepte
bulunmaya uygun görülmüştür.⁴⁸ (Özel olarak vurgulanmıştır).*

Alman Vakıf Yasası ise, bedensel zarar iddia ve taleplerine karşı ödenmek
üzere ilgili tarafların tahsis ettikleri 25.5 milyon € tutarındaki meblağın ön-
celikli olarak ilkin doğru ya da yanlış bir şekilde Nazi rejimi sırasında en
zalim suçlar olarak görülen kategori I iddiaları kapsamında dava açan mağ-
durların tazmini için kullanılması gerektiğini açıkça belirtmişti. Kaynakla-
rın kısıtlı miktarda olduğundan sonuç ihtilaflı oldu; II ve III. kategori kap-
samına giren tüm tazminat talepleri, kapsamlı bir incelemeden geçmeden
fonların noksanlığı yüzünden eninde sonunda reddedildi.⁴⁹

Kategori I tazminat taleplerinin işlemleri ise, duruşma yapılmadan sadece
belge üzerinden yürütüldü. Kanıtlarla ilgili uygulanan standartlar ise ra-
hatlıkla uygulanırdı. Aslında, davacıya ait iddiaların “yanlış olmaktan öte
doğru olması muhtemel” olduğunu gösterebilen her türlü kanıtın kullanıl-
masına izin verildi.⁵⁰

UGÖ’ye “diğer bedensel hasar” ile ilgili ulaşan 42,000 tazminat talebinden,
sadece 1,570 mağdur tazmin edildi.⁵¹

ABD’de 2001 yılında Dünya Ticaret Merkezi’ne yapılan terörist saldırı bağ-
lamında daha cömert ve etkin bir uygulama benimsenmiştir.

⁴⁸ Kategori III bu yüzden teorik olarak Soykırım sırasında haksız ve insafsız ölen çocuklar ile aile üyeleri için öde-
necek tazminatı da içerebiliyordu.

⁴⁹ Bkz.: R. Bank, “The New Payments to Victims of National Socialist Injustice”, *German Year Book International
Law*, Sayı 44, 2001, ss. 309.330. bkz E. Kristjánsdóttir ve B. Šimerova, “Processing Claims for...”, ss. 115-117.

⁵⁰ Bkz.: P. Van der Auweraert, “The Practicalities of Forced Labour Compensation: The Work of the Internati-
onal Organisation for Migration as one of the Partner Organisations under the German Foundation Law”, P.
Zumbansen (der.), *Zwangarbeit im Dritten Reich: Erinnerung und Verantwortung: Juristische und Zeithistorische
Betrachtungen*, 2002, ss. 304, 313.

⁵¹ Bkz.: E. Kristjánsdóttir ve B. Šimerova, “Processing Claims for...”

2. 11 Eylül Mağdurları ve Ailelerinin Tazmini (2001)

Genel Bakış

11 Eylül 2001 tarihinde New York kentindeki Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan terörist saldırıların ardından ABD Kongresi Hava Taşımacılığı Güvenlik ve Sistem Stabilizasyon Yasası'nı kabul ederek yürürlüğe koymuştur⁵² ("Kanun"). ABD Kongresi bu mevzuatın bir parçası olarak "[terörist saldırılar] sonucunda fiziksel olarak yaralanan veya hayatını kaybeden her kişiye (veya hayatını kaybeden bireylerin akrabalarına) tazminat sunmak" amacıyla 11 Eylül Kurbanları Tazminat Fonu'nu (Fon) kurdu.⁵³ Ayrıca, ABD Başsavcısı Fon'u yönetmesi ve gerekli tüm kuralları ile yasal mevzuatı yürürlüğe koyması için bir Özel Uzman atadı.⁵⁴ Fon maddi anlamda ABD vergi mükellefleri tarafından oluşturuldu.

Kanun, mağdurlara bedensel zararlar ilgili talep ve iddialarını tazmin için tek müracaat yolu olarak kabul edilmek üzere ya ilgili ABD mahkemelerinde dava açma veya nedenini araştırmadan idari tazminat programına katılma seçeneklerini sundu.⁵⁵ ABD Devleti hızla mağdurları tazmin etme görevlerini idrak etti ancak terörist saldırılarla ilgili olarak herhangi bir ihmal veya sorumluluk kabul etmediğini belirtti.

Söz konusu Fon, üç yıllık bir zaman dilimi içerisinde 7,000'den fazla başvuru işleme aldı. Olayda hayatını kaybeden yasadışı mültecilerle aileleri de dâhil olmak üzere, mağdurlar ve/veya ailelerine ödenmek üzere toplam 7 milyar \$'ın üzerinde bir miktar tahsis edildi.

Bedensel Zarar Davaları

Fon, mağdurlar veya ailelerine "vücuda verilen fiziksel yaralanmalar" (psi-

52 Kamu Mevzuatı No. 107-42, 155 Stat. 230 (49ncu ABD Kongresi'nde kanun olarak kabul edildi §§ 40101 *et seq.*). Yasa, C.H.R. Kararı 2005/35, B.M. Belge. E/CN.4/2005/L.10/Ek.11, 19 Nisan 2005.

53 49 ABD Kongresi. § 403. Bkz.: K.R. Feinberg, "Compensating the Families and Victims of September 11th: An Alternative to the American Tort System," *Redressing Injustices Through Mass Claims Processes, Innovative Responses to Unique Challenges*, Oxford: Oxford University Press, 2006, ss. 235-242.

54 Özellikle Hâkim Yardımcısı'nın Fon'dan tazminat alacak kişilerin uygun olup olmadıkları ve uygun davalarının ne kadar tazminat alacaklarının ekonomik ve ekonomik olmayan unsurlara dayanarak tespit etmesi istendi.

55 Davalıların mahkemelere temyiz başvurularına izin verilmemiştir. Sevdiklerini olaylar sırasında kaybeden ailelerin yüzde doksan yedisi ilgili tazminat uygulamasına katıldı ve ABD mahkemelerinde dava açma haklarından feragat ettiler.

kolojik zarar hariç) veya “ölüm” durumunda tazminat ödedi.

Tazminat programının ilginç yönlerinden biri de şeffaflığı ve yaralanmaları sayıya dökmek için kullanılan yöntemler olmuştur. Aslında, Fon önceden gerekli uygunluk ölçütlerini yayımlamakla kalmadı, ayrıca yaralanmaları sayıya dökmek için kullanılacak ve karine yoluyla saptama yapacak ekonomik yöntembilimi de beyan etti. Yaralanmaları incelemek için üç basit ölçüt belirlendi: 1) mağdurun yaşı; 2) gelir kaynakları ve 3) mağdurun bakmak yükümlü olduğu kişi sayısı. Bu bilgilerin ışığında, olası davacılar tazminat uygulamasından faydalanmayı seçmeden önce Fon’dan ne kadar tazminat alacaklarını ayrıntılı bir şekilde tahmini değer olarak öğrenebildiler.

Davacı tazminat programından yararlanmak istediğini belirttiğinde, dava talebini ister A Yolu isterse B Yoluna dâhil etme seçeneğine sahipti. A Yolu yukarıda tanımlanan ve karine yoluyla saptama yapacak olan ekonomik yöntembilime dayalı toplu tazminat talepleri süreciydi. B Yolu ise, bir tazminatın ödeneceği daha bireyselleştirilmiş bir süreçti (bu durumda karine yoluyla saptama yapacak yöntembilim kullanılmıyacaktı). Her iki seçenekte de, davacılar istedikleri takdirde resmi duruşma talebinde bulunabileceklerdi.

3. Kızılderili asıllı Kanadalılara ait Yerli Okulları Uzlaşma Anlaşması (2006)

Başlangıç

Kanada Devleti 6 Kasım 2003’te Kızılderili asıllı Kanadalı öğrencilerin tedavi ve uzlaşmaya yardımcı olması açısından “yerli okulları sisteminin”⁵⁶ mirasına ilişkin talep ve davalarına yanıt olarak Milli Uzlaşma Çerçeve Çalışmasını yayımladı. Aslında, bu okullarda okumuş pek çok sayıda eski öğrenci 1920 ile 1996 yılları arasındaki dönemde Kızılderili yerli okullarında ihmal, cinsel ve fiziksel taciz, zorla asimilasyona maruz kaldıklarını, ayrıca kendi kültürleri ve aile ilişkilerinin sistematik olarak yok edildiğini iddia ettiler. Davacılar isterlerse alternatif bir ihtilaf uzlaşma sürecine katılma, mahkeme dışı uzlaşma veya mahkemeye gitmek gibi üç seçenek sunuldu.⁵⁷ Davacıların çoğu talep ve iddialarını Kanada mahkemelerinde grup adına

56 1848’ten 1970’lere kadarki dönemde Kanada’daki yerlilere ait okulları Kanada Devleti ve kiliseler yönetti. Eğitim amaçları arasında yerli halkların çocuklarını ana dilleri ve kültürlerinden ayırmak ve Kanada toplumuna asimile olmalarını sağlamak da bulunuyordu.

57 Bkz.: <www.irsad-sapi.gc.ca/english/about_us.html> adresindeki Kızılderili Yerli Okulları Öğrenci İşleri websitesinde yer alan bilgiler (en son 5 Aralık 2005 tarihinde ziyaret edildi).

açılan toplu davalarla takip etmeyi tercih etti.

Taraflar 20 Kasım 2005'te grup adına açılan toplu davaları sonuca bağlamak için ilkesel bir anlaşmaya vararak Gerçek ve Uzlaşma Komisyonu kurdular. Sonunda, on yılı aşkın dava takibi sürecinin ardından 10 Mayıs 2006'da, Kanada Başsavcılığı ile Kızılderili Yerli Okulları eski öğrencilerinin temsilcileri, bu okulları yönetmiş olan kiliseler, İlk Uluslar Meclisi (Assembly of First Nation) ve diğer yerli halkların oluşturduğu örgütler nedenini araştırmaya gerek kalmadan bir toplu tazminat süreci ile "Bağımsız Değerlendirme Süreci" olarak anılan ve daha ciddi suç ve suiistimaller için bireyselleştirilmiş bir süreç başlatacak olan, Kızılderili Yerli Okulları Uzlaşma Anlaşması denilen anlaşmayı imzaladılar ("Çözüm Anlaşması").⁵⁸

Aynı gün, yani 10 Mayıs 2006'da Kanada Devleti bir basın açıklaması yaparak, Kanada Devleti'nin 1 Haziran 1940'den önce doğmuş ve hayatta olan yerli okulu eski öğrencileri arasından "müzakerelerin gerçekleştiği 30 Mayıs 2005 tarihinde talepte bulunmaya uygun 65 yaş ve üzerindeki Kızılderili vatandaşlara"⁵⁹ 8,000 KD tutarında bir avans ödeyeceği Avans Ödeme Programı'nın hemen uygulamaya konulacağını belirtti.

Tazminat programı, Kanadalı vergi mükellefleri⁶⁰ ile kiliseler tarafından finanse edildi ve Çözüm Anlaşması ilkesel olarak grup adına açılan toplu davalara son verdi.⁶¹ Tazminat programından faydalanacak olanlar Kanada Devleti ile gelecekteki diğer kurumlardan tazminat talep etme haklarından feragat etmek zorunda kalacaklardır.⁶² Kanada Devleti uygun öğrencilere mali tazminat ödemeyi kabul ettiği halde, Kanada'nın yerli okullarının ida-

58 Bkz.: <www.thomsonrogers.com/Indian_Residential_Schools_Settlement_Agreement_05_06.pdf> adresindeki (en son 5 Aralık 2006'da ziyaret edildi) 10 Mayıs 2006 tarihli nihai Kızılderili Yerli Okulları Uzlaşma Anlaşması.

59 Bkz.: <http://www.thomsonrogers.com/IRS_SA_News_Release.pdf> adresindeki (en son 5 Aralık 2006'da ziyaret edildi) 10 Mayıs 2006 tarihli Kanada Devleti basın açıklaması.

60 Kanada Devleti uygun öğrencilere ödenecek avansı finanse etmeyi üstlenerek 125 milyon KD tutarındaki miktari Yerli Halkları Tedavi Vakfı'na aktardı. Ayrıca, Gerçek ve Uzlaşma Komisyonu'nun kurulması ve çalışması için 60 milyon KD tahsisat üstlendi. Uzlaşma Anlaşması, Madde Üç. Bkz. ayrıca Md. 6.03(1).

61 Uzlaşma Anlaşması, Gerekçe, Giriş ("Taraflar... işbu Anlaşma'da yer alan koşullar uyarınca Toplu Olarak Açılan Davalarda uzlaşma sağlandığı konusunda hemfikirler.")

62 Uzlaşma Anlaşması, Gerekçe, s. 8 ("feragat edenler işbu Anlaşma'da belirtilen koşullar hariç hiçbir yükümlülük sahibi olamazlar.")

resiyle ilgili sorumluluk kabul etmediğini de kaydetmek gerekir.⁶³ Çözüm Anlaşması 15 Aralık 2006 tarihinde tüm Kanada'daki ilgili devlet mahkemelerinde onaylanmıştır ve kısa süre içinde yürürlüğe girmesi gerekmektedir.⁶⁴

Bedensel Zarar Davaları

Çözüm Anlaşması'nın gerekçe bölümü, tazminat programı tarafından kapsanacak bedensel zarar davalarına ilişkin daha geniş bir kategori çeşitliliği içerir.⁶⁵

Bahsedildiği üzere, Çözüm Anlaşması toplu tazminat programı ile daha bireyselleştirilmiş bir yargı sürecine paralel olarak ciddi zarar veya suiistimal mağdurları için ek tazminat belirlenmesini de öngörür. Toplu tazminat programı, 31 Aralık 1997 öncesinde herhangi bir Kızılderili Yerli Okulu'nda kalan, 30 Mayıs 2005 tarihinde hayatta olan ve tazminat uygulamasına katılmaya karar veren *tüm* Kızılderili eski öğrencilere toplu götürü ödemeyi (Ortak Deneyim Ödemesi)⁶⁶ nedenini araştırmadan yapan idari tazminat sürecidir.⁶⁷ 15 Aralık 2006 itibarıyla, yaklaşık hayattaki 80,000 yerli okulu öğrencisinin bu Ortak Deneyim Ödemesi'ni almaya hak kazanacağı tahmin ediliyor.⁶⁸ Ayrıca 30 Mayıs 2005 sonrasında vefat edenlerin mirasçıları da bu ödemeyi alma hakkına sahip olacaklardır.

Benzer şekilde, daha bireyselleştirilmiş yargı takip sürecine ilişkin olarak

63 Uzlaşma Anlaşması, Gerekçe, ("İşbu Anlaşma Toplu Olarak Açılan Davalarda adı geçen hiçbir davacı tarafından yükümlülüğün kabulü olarak yorumlanamaz.")

64 Bkz.: [http://www.thomsonrogers.com/Pressrelease\(consortium\)\(Dec152006\).pdf](http://www.thomsonrogers.com/Pressrelease(consortium)(Dec152006).pdf). Uzlaşma Anlaşması Madde 4.14'e göre Kanada Devleti bu koşulu feshetmediği sürece (M 4.14 Feragat Eşiği), tazminat uygulamasından faydalanabilecek 5,000'den fazla kişi (Uygun Tazminat Ödenen Kişiler) tazminat uygulamasına katılmamayı tercih ederse anlaşmanın "geçersiz" olacağını akdeder.

65 Uzlaşma Anlaşması, Gerekçe ("... bu çocuklara karşı belli bazı suistimal ve suçlar işlenmiştir.")

66 Yerli Okulları Sağ Kalanlar Konseyi Milli Konsorsiyumu tarafından yapılan bir basın açıklamasına göre, "Ortak Deneyim Ödemesi yerli okullarındaki öğrencilerin uğradıkları ortak zararları tazmin amacıyla yapılır ve ayrıca dil ile kültür kaybı da dâhildir." Basın açıklamasına <http://www.thomsonrogers.com/Settlement_Summary_Nov_23_2005.pdf> adresinden ulaşılabilir (en son 18 Aralık 2006'da ziyaret edildi).

67 Uzlaşma Anlaşması Madde 5.02'ye istinaden toplu tazminat uygulaması kapsamında Kızılderili okullarında bir okul yılı ve bu yılın bir bölümü kalan her uygun kişiye ödenecek mali tazminat miktarı 10,000 KD ve sonrasındaki her okul yılı veya eğitim süresi için 3,000 KD olacaktır (yapılacak herhangi bir avans ödeme miktarından az olmak kaydıyla).

68 Bkz.: [http://www.thomsonrogers.com/Pressrelease\(consortium\)\(Dec152006\).pdf](http://www.thomsonrogers.com/Pressrelease(consortium)(Dec152006).pdf).

Bağımsız Değerlendirme Süreci (BDS) kapsamı geniş tutulmuştur. Süreç, Kanada'da ikamet etmeyen eski öğrencilerin faydalanmalarını sağlamakla kalmaz, *ayrıca* toplu tazminat programı kapsamında ödenen toplam götürü ödemedi faydalananları da sürece dâhil eder.⁶⁹ Okulda cinsel tacize uğramış olan, ciddi anlamda fiziksel tacize uğramış olan ve yerli okullarında kaldıkları süre yüzünden ciddi zarar gören herkese açık olan gelişmiş bir tazminat programıdır. Davacılar Çözüm Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıl içinde başvuruda bulunmak zorundadırlar.⁷⁰ Daha geleneksel olan bu hüküm sürecine istinaden, uygun bireylerin dava ve talepleri yargı sürecinde rakama dökülecek ve bu süreç içinde hâkim önünde duruşma da düzenlenecektir.

C. Gelecekte Uluslararası Ceza Divanı (UCD) Tazminat Programları Olur mu?

"Saf" birer ceza davası olarak mağlup tarafın şiddetle cezalandırılmasını amaçladığından, eski Yugoslavya ve Ruanda özel mahkemeleri gibi Nürnberg ve Tokyo mahkemeleri de süreç içindeki mağdurları kapsamadı.⁷¹ 1998'te kabul edildiğinde UCD Statüsü edindiği yer ve kitlesel mezalimlerim mağdurlarına verdiği tahahhütler nedeniyle övgüyle karşılandı. Bununla birlikte, UCD Statüsü sadece Divan'ın yargı yetkisi kapsamına giren uluslararası suçların mağdurlarına tazminat sağlayabilecek genel bir yasal çerçeve sunar. UCD Statüsü Madde 75'e göre iade, onarım, tazminat ve ıslah dâhil olmak üzere mağdurlara veya haklarındaki tazminatlarla ilgili ilkeleri belirleyecek olan merci bu Divan'dır. Ayrıca ister talep üzerine ister

69 Bkz.: "Uygun BDS Davacıları" tanımı; *ayrıca bkz* Uzlaşma Anlaşması, M. Altı.

70 Uygun davacıların başvurularını Uzlaşma Anlaşması'nın uygulama alınmasından itibaren beş yıl içinde yapması halinde, dava talepleri "sonsuz kadar yok olacaktır" (Madde 6.02(2)).

71 Eski Yugoslavya hakkında Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi (EYUSSM) Tüzüğüne mağdurlara ilişkin yer alan tek koşul Madde 24, para. 3'tür; "Hapis cezasına ek olarak Mahkeme Mercii cebir yoluyla alınanlar da dâhil olmak üzere suç sayılacak davranışlar yoluyla elde edilen her türlü mülk ve hâsılatların gerçek sahiplerine iadesini emredebilir" der. EYUSSM ve UCM'de uygulanabilecek tazminat sistemi hakkında, bkz.: I. Bottiglieri, *Redress for Victims of Crimes Under International Law*, Leiden: Brill Academic Publishers, 2004, ss. 193 vd; G. Boas and W. Schabas, *International Criminal Law Developments in the Case Law of the ICTY*, 2003, ss. 75 vd.; P. Chifflet, "The Role and Status of the Victim", G. Boas and W. Schabas (der.), *International Criminal Law Development in the Case Law of the ICTY*, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2003, ss. 98 vd; S. Garkawe, "Victims and the International Criminal Court: Three Major Issues," *International Criminal Law Review*, Sayı 3, 2003, ss. 345-367; C. Jorda ve J. de Hemptinne. "The Status and Role of the Victim," A. Cassese, P. Gaeta, J. Johnes (der.), *The Rome Statute of the International Criminal Court*, Vol. II, Oxford: Oxford University Press, 2002, ss. 1387-1419; I. Scomparin, "La victime du crime et la juridiction pénale internationale," M. Chiavario (der.), *La justice pénale internationale entre passé et avenir*, Paris, Milan: Dalloz-Guiffre, 2003, ss.335-352.

istisnai koşullarda kendi önergesiyle mağdurlara veya haklarında gerçekleşen herhangi bir hasar, kayıp veya zararın kapsam ve derecesini yine Divan belirleyebilir ve Divan sürecin işleyeceği ilkeleri de saptar. Divan, tazminat takibatını belirleyecek olan ilkeleri ve sanığın hukuki sorumluluğunun kapsamını belirleyince, tazminat taleplerinin uygulamaya yönelik hususlarını Vakıf Fonu veya daha uygun olması gerekirse bir uzmanlar heyeti gibi tali bir organa havaleye ilişkin takdir yetkisini elinde bulundurur. Statüdeki hiçbir hüküm, özellikle dava ve talep sayısının veya karmaşıklığının, Divan'ın birincil işlevini yani ceza duruşmalarını yürütme işlevini yerine getirebilmesini riske atacak derecedeysen, Divan'ın kendisinin tazminat taleplerini işleme almasını gerektirmez.

Yöntem ve Delil Kuralları'ndaki Madde 98(3) hükmü, "mağdurların sayısı ile tazminatların kapsamı, biçimi ve şekilleri toplu tazminatı daha uygun kıldığı takdirde" toplu tazminatların Vakıf Fonu tarafından işleme tabi tutulması gerektiğini belirtir. Madde 79'da anahatlarıyla belirlenen hukuki çerçeve, daha sonra Taraf Devletler Meclisi'nin (TDM) tamamlayıcı Kararı ile, mükemmel çözüme ulaşılmış olmasa da, Vakıf Fonu için daha açık bir işlem modeli çizilmesine olanak tanıdı.⁷² Alınan Karar, Vakıf Fonu'nun işlevini ve örgüt işleyişini saptar ve birincil sorumluluğu "Vakıf Fonu yönetimi için başka ölçütler geliştirerek gözden geçirip onaylaması için Devletler Meclisi'ne sunmak" olan beş üyeli bir Yönetim Kurulu kurulmasını talep eder. Genellikle, Yönetim Kurulu Fon'un etkinlikleri ve projelerini hazırlayarak yönetmekten "ve Divan tarafından alınan kararlara tabi olan mevcut kaynakları akılda tutarak Vakıf'ın elindeki mülk ile paranın tahsisinden sorumlu olacaktır."⁷³ Taraf Devletler Meclisi Mağdurlar için Vakıf Fonu Yönetmeliğini onaylandığında bütünüleyici bir adım da atılmış oldu.⁷⁴

Mahkeme Başkatibi'nin sorumluluğu Vakıf Fonu Yönetim Kurulu'na gerekli yardımı sunmak olarak belirlendi. Alınan Karar'a göre Vakıf Fonu'nun iş yükü mazur gösterdiği takdirde Fon'un düzgün ve etkin bir şekilde işlerliğini sürdürebilmesi için bir Yetkili Müdür atanabilir. Yönetim Kurulu'nun fiziksel yapısı ve niteliği ise, Vakıf Fonu'nun UCD adına, UCD'nin gözetimi

72 UCM-TDM Kararı /1/Kar.6, 9 Eylül 2002'de yapılan 3ncü Genel Kurul toplantısında kabul edildi (oybirliğiyle), UCM-TDM/1/Kar 6, *Mahkeme Yargı Yetkisine Tabi Suçların Mağdurlarının ve Ailelerinin Yararına Fon Kurulması* ("TDM Kararı").

73 TDM Kararı, Ek, para. 7.

74 UCM-TDM Kararı/4/Karar.3, 3 Ara 2005.

ve rehberliğinde toplu tazminat taleplerini yürütmekle mükellef bir kurumdan çok, mali bir yönetim organı olarak işlemesini hedeflediğini ispatlar niteliktedir.⁷⁵

Eğer kurumlar UCD'nin yargı yetkisi kapsamına giren suçların mağdurlarını tazmin ve telafi edecek programlar düzenlemek için kurulmuşsa, uygulamadan faydalanacaklarla tazminat programlarının kapsamı belirlenmemiştir. Özellikle Yöntem ve Kanıt Kuralları'nın Madde 85(1) hükmünde yer alan "mağdurlar" tanımı işlevsel olabilmek için çok geniş içerikli kalır.⁷⁶ Dahası, UCD Statüsü, tazminat talep ve davalarının açılabilmesine olanak tanıyacak zarar, kayıp veya hasara ilişkin hususlarda, belirleyici anlamda kılavuzluk etmez. Tazminatla ilgili yasal takibatının derecesi, davacıların sayısı, mevcut fonlarla kaynakların tazminata uygun şekilde düzenlenmesi gibi çetrefilli hususlar ise UCD organları tarafından henüz belirlenmemiştir.

Bu nedenle Uluslararası Ceza Divanı tazminat programlarının gelecekte nasıl şekilleneceği belirsizlik içerir.

84

Sonuç

Uygun şekilde tasarlanmış ve kurulmuş bir toplu tazminat programı, mağdurların dava ve talepleriyle ilgilenmek için etkin bir araçtır çünkü mağdurlara adalet getirmekle kalmaz, aynı zamanda ilgili tarafların arasındaki ilişkilerin normalleşebilmesi için gerekli olan zemini hazırlar. Hatta toplu tazminat talepleri programları genellikle uluslararası krizlerin sonrasında yapılacak hesaplaşmada barışın sağlanabilmesinde uluslararası camia tarafından kullanılabilecek bir araç olarak görülebilir. Yine de, bu tür tazminat programlarının tasarımı için sihirli bir formül yoktur ve pratikte kapsam ve doğalarının büyük oranda değiştikleri, yaratılmalarını tetikleyen durumlar kadar farklılaştıkları görülmüştür. Deneyimlerden elde edilmesi gereken temel ders ise, uluslararası tazminat programlarının durumu ve ilgilenmesi gereken tazminat taleplerini yansıtabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiğidir. Ancak bu tespit, uluslararası toplu tazminat talepleri dava sürecinde "en iyi uygulama" diye bir şey olmayacağı anlamına gelmez;

75 Bkz.: 16 Temmuz 2004 ile 15 Ağustos 2005 Arasındaki Dönem İçin Mağdurlar İçin Vakıf Fonu Yönetim Kurulu'na Atı Erkinlikler ve Projelerle İlgili Taraf Devletler Meclisi'ne Verilen Rapor, UCM-TDM/4/12, 29 Eylül 2005.

76 Madde 85 mağdurları "Mahkeme'nin yargı yetkisine giren herhangi bir suçun işlenmesi sonucu zarar gören doğal kişiler" olarak tanımlar.

örnekleri vardır ve bunları kaydetmek için de girişimler bulunmaktadır.⁷⁷

Bu makalede gözden geçirilen tüm tazminat uygulamaları arasından bazıları diğer uygulamalar için öncül ya da en azından esin kaynağı görevini üstlenmiş gibidir. Bu sayede, İran-ABD Tazminat Divanı ve BMTK modern çağda çok sayıda başka tazminat programı için gerekli yolu açmışa benzer. Uluslararası toplu tazminat programları ayrıca soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları vb., Divan'ın yargı yetkisine giren en ağır ve affedilmez suçlardan kaynaklanan bedensel zarara ilişkin tazminat taleplerinin hükme bağlanabilmesi için kurumsal bir çerçeve kuran⁷⁸ UCD Roma Statüsü Madde 75 hükmünün yürürlüğe girişini de⁷⁹ etkilemişe benzer. Ancak, ne UCD Statüsü ne de Yöntem ve Kanıt Kuralları, kitlesel tazminat ve telafi programlarını nasıl düzenleyecekleri ve uygulamaya koyacakları konusunda Divan'a ve Vakıf Fonu'na açıkça yol göstermez. Yönlendirme konusundaki bu eksiklik belki de mağdurlar için bir belirsizlik durumu, Devletler veya

77 Bkz.: Howard M. Holtzmann & Edda Kristjansdottir, (der.), *International Mass Claims Processes: Legal and Practical Perspectives*, Oxford: Oxford University Press, 2007.

78 Bkz.: M. Henzelin, V. Heiskanen & G. Mettraux, "Reparations to Victims before the International Criminal Court," *Criminal Law Forum*, Sayı 17, 2006.

79 <http://www.icc-cpi.int/library/about/officialjournal/Rome_Statute_120704-EN.pdf> adresinden Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü'ne ulaşılabilir. "Mağdurların tazmin ve telafisi" başlıklı Madde 75 aşağıdaki gibidir:

"1. Mahkeme iade, iade, onarım, tazminat ve ıslah dâhil olmak üzere mağdurlara veya haklarındaki tazminatlarla ilgili ilkeleri belirleyecek olan mercidir. Bu durumda, ister talep üzerine ister istisnai koşullarda kendi önergesiyle mağdurlara veya haklarında gerçekleşen herhangi bir hasar, kayıp veya zararın kapsam ve derecesini yine Mahkeme belirler ve Mahkeme sürecin işleyeceği ilkeleri de saptar.

2. Mahkeme iade, iade, onarım, tazminat ve ıslah dâhil olmak üzere mağdurlara veya haklarındaki uygun tazminatları belirlerken doğrudan sabıkalı kişiye karşı bir emir verebilir.

Uygun olduğu takdirde, Mahkeme yapılacak olan tazminat ve telafilerin Madde 79'da belirtildiği üzere Vakıf Fonu'ndan karşılanmasını hükmedebilir.

3. Bu madde kapsamında bir hüküm belirlenmeden önce, Mahkeme sabıkalı veya onların adına mağdurlar, diğer ilgili kişiler veya ilgili Devletlerden temsilcileri davet edebilir ve kabul edebilir.

4. Mahkeme bu madde kapsamında yetkisini icra ederken, Mahkeme'nin yargı yetkisi dâhilinde bir kişi bir suçtan ötürü hüküm giydikten sonra işbu madde kapsamında yapabileceği gibi Mahkeme vardığı hükmü yürürlüğe koymak için madde 93, paragraf 1'de yer alan tedbirleri almanın gerekli olup olmadığına karar verebilir.

5. Eğer madde 109'un koşulları bu maddeye uygulanabilmiş gibi Taraf Devlet bu madde kapsamında bir kararı yürürlüğe koyabilecektir.

6. Bu maddedeki hiçbir şey milli veya uluslararası yasa nezdinde mağdurların haklarına hâlel getirmek olarak yorumlanamaz." Koşulları yukarıda yer alan Roma Tüzüğü 60 Devlet taraf olduktan sonra 1 Temmuz 2002'de yürürlüğe girdi. Bugünse, 103 Devlet Tüzüğü imzalamış durumdadır.

Bkz.: <www.icc-cpi.int/about/ataglance/establishment.html>.

diğer verici merciler için inisiyatif eksikliği ve sonuç olarak genel anlamda mağdurlar için tazminat programı oluşturmak açısından ilgi eksikliği yaratılabileceği için dezavantaja dönüşebilir.

UCD'nin toplu tazminat talepleri takibatını yönetmede ve mağdurlara doğru ve uygun tazminat verilmesini sağlamada ne kadar başarılı olacağını zaman gösterecek. İlk aşamada UCD'nin daha sonra konuşlandırıldığı bağlama göre değiştirilerek adapte edilebilecek bir çerçeve tazminat programı kurmak üzere harekete geçmesi beklenebilir. Söz konusu çerçeve tazminat programının da geçmişte hazırlanan toplu tazminat programlarından alınan dersleri göz önünde bulundurması ve çalışmalarına yansıtması beklenmektedir. Yukarıda değinildiği gibi, önceki benzeri tazminat program modelleri de basit bir şekilde kopyalanamaz, zira tam olarak da belli bazı tarihi ve siyasi koşullar altında ve bu koşullara göre değiştirilmiş benzeri tazminat uygulamalarından ibarettirler.

Belki de önceki uluslararası toplu tazminat programlarından öğrenilecek temel ders, bunların, karmaşık ve derin, kökleri bulunan uyuşmazlıklarda, önyargısız ve etkin bir çözümün sağlanmasına olanak tanımalarıdır. Diğer bir deyişle, alınacak olan ders, tarihsel açıdan bir hata yapmış olmakla suçlanan tarafın, uluslararası hukuki sorumluluğunu kabul etmek durumunda kalmaksızın, söz konusu uyuşmazlığı çözmeye ikna edilmesine ve bu nedenle bir tazminat ve telafi süreci başlatmasına fırsat tanımakta olmasıdır. Aynı zamanda da, hukuki sorumlulukla ilgili bu kısıtlama, söz konusu tazminat programlarının maddi tazminat veya bir başka uygun telafi yoluyla mağdurlara özlü ve gerçek bir adalet sunmasını engellememiştir. Öyleyse amaçlanan başarının ince sırrı, önyargısız çözüme ulaşılması ve esasa ilişkin adaletin sağlanması koşullarının bileşiminde saklı olabilir.

Kaynakça

Alzamora, C. "The UN Compensation Commission: An Overview," R.B. Lillich (der.), *The United Nations Compensation Commission*, Thirteenth Sokol Colloquium, New York: Transnational Publishers, Inc., 1995.

Bank, R. "The New Payments to Victims of National Socialist Injustice," *German Year Book International Law*, Sayı 44, 2001.

Bederman, D.J. "The Glorious Past and Uncertain Future of International Claims Tribunals," M.W. Janis (der.), *International Courts for the Twenty-*

: Tarihi Hataların Tazmini: ad hoc Toplu Tazminat Talepleri ile ilgili Düzenlemelerden Uluslararası Çerçeve Düzenlemelerine Doğru Bir Geçiş mi?

First Century, Dordrecht, Boston, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1992.

Bederman, D.J. "The United Nations Compensation Commission and the Traditional Claims Settlement", *New York University Journal of International Law and Policy*, Sayı 27, 1994.

Benvenisti, E. ve Zamir, E., "Private Claims to Property Rights in The Future Israeli-Palestinian Settlement," *American Journal of International Law*, Sayı 89, 1995.

Bottiglieri, I. *Redress for Victims of Crimes Under International Law*, Leiden: Brill Academic Publishers, 2004.

Chifflet, P. "The Role and Status of the Victim", G. Boas and W. Schabas (der.), *International Criminal Law Development in the Case Law of the ICTY*, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2003.

Cox, M. ve Garlick, M. "Musical Chairs: Property Repossession and Return Strategies in Bosnia and Herzegovina," S. Leckie (der.), *Housing and Property Restitution Rights of Refugees and Displaced Persons*, New York: Transnational Publishers, Inc., 2003.

Crook, J.R. "Mass Claims Processes: Lessons Learned Over Twenty-Five Years," The Permanent Court of Arbitration (der.), *Redressing Injustices Through Mass Claims Processes, Innovative Responses to Unique Challenges*, Oxford: Oxford University Press, 2006.

Dodson A. ve Heiskanen, V. "Housing and Property Restitution in Kosovo," S. Leckie (der.), *Returning Home: Housing and Property Restitution Rights of Refugees and Displaced Persons*, New York: Transnational Publishers, Inc., 2003.

du Plessis, J. "Slow Start on a Long Journey: Land Restitution Issues In East Timor, 1999-2001," S. Leckie (der.), *Returning Home: Housing and Property Restitution Rights of Refugees and Displaced Persons*, New York: Transnational Publishers, Inc., 2003.

Feinberg, K.R. "Compensating the Families and Victims of September

11th: An Alternative to the American Tort System," *Redressing Injustices Through Mass Claims Processes, Innovative Responses to Unique Challenges*, Oxford: Oxford University Press, 2006.

Garkawe, S. "Victims and the International Criminal Court: Three Major Issues," *International Criminal Law Review*, Sayı 3, 2003.

Garner, B.A. (der.), *Black's Law Dictionary*, 8. Baskı, 2004.

Heiskanen, V. *The United Nations Compensation Commission*, 2003, *Recueil des cours de l'Académie de La Haye*, Cilt 296, The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2002.

Heiskanen, V. "CRT-II: The Second Phase of the Swiss Banks Claims Process," L.B. de Chazournes, J.-F. Quéguinier and S. Villalpando (der.), *Crimes de l'Histoire et réparations : les réponses du droit et de la justice*, Bruxelles: Editions Bruylant, 2004.

Heiskanen, V. "Virtue out of Necessity: International Mass Claims and New Uses of Information Technology," *Redressing Injustices Through Mass Claims Processes, Innovative Responses to Unique Challenges*, 2006.

Henzelin, M. ve Heiskanen, V. ve Mettraux, G. "Reparations to Victims before the International Criminal Court," *Criminal Law Forum*, Sayı 17, 2006.

Holtzmann, Howard M. ve Edda Kristjansdottir (der.). *International Mass Claims Processes: Legal and Practical Perspectives*, Oxford: Oxford University Press, 2007.

Jorda, C. ve J. de Hemptinne. "The Status and Role of the Victim," A. Cassese, P. Gaeta, J. Johnes (der.), *The Rome Statute of the International Criminal Court*, Cilt II, Oxford: Oxford University Press, 2002.

Kikuchi, K. "Les 'Femmes de Réconfort' Devant la Juridiction Japonaise," L.B. de Chazournes, J.-F. Quéguinier and S. Villalpando (der.), *Crimes de l'Histoire et Réparations : Les Réponses du Droit et de la Justice*, Bruxelles: Editions Bruylant, 2004.

: Tarihi Hataların Tazmini: ad hoc Toplu Tazminat Talepleri ile ilgili Düzenlemelerden Uluslararası Çerçeve Düzenlemelerine Doğru Bir Geçiş mi?

Kristjánsdóttir ve Simerova, B. "Processing Claims for 'Other Personal Injury' Under the German Forced Labour Compensation Programme", *Redressing Injustices Through Mass Claims Processes, Innovative Responses to Unique Challenges*, Oxford: Oxford University Press, 2006.

Lillich R.B. ve Weston, B.H. "Lump Sum Agreements: Their Continuing Contribution to the Law of International Claims," *American Journal of International Law*, Sayı 82, 1988.

Lillich, R.B. (der.). *The United Nations Compensation Commission*, Thirteenth Sokol Colloquium, New York: Transnational Publishers, Inc., 1995.

Lillich R.B., Bederman, D.J. ve Weston, B.H. *International Claims: Their Settlement by Lump Sum Agreements 1975-1995*, New York: Transnational Publishers, Inc., 1999.

Schneider, M.E. "How Fair and Efficient is the UNCC System? A Model to Emulate?," *Journal of International Arbitration*, Sayı 15, 1998.

Scomparin, I. "La Victime du Crime et la Juridiction Pénale Internationale," M. Chiavario (der.). *La Justice Pénale Internationale Entre Passé et Avenir*, Paris, Milan: Dalloz-Guiffre, 2003.

Van der Auweraert, P. "The Practicalities of Forced Labour Compensation: The Work of the International Organisation for Migration as one of the Partner Organisations under the German Foundation Law," P. Zumbansen (der.). *Zwangsarbeit im Dritten Reich: Erinnerung und Verantwortung: Juristische und Zeithistorische Betrachtungen*, Baden-Baden: Nomos-Verl.-Ges., 2002.

Whiteman, M. *Damages in International Law*, Cilt1 ve 2, Washington D.C: United State Government Printing Office, 1943

Wühler, N. "German Compensation for World War II Slave and Forced Labour," in L.B. de Chazournes, J.-F. Quéguinier and S. Villalpando (der.), *Crimes de l'Histoire et Réparations : Les Réponses du Droit et de la Justice*, Bruxelles: Editions Bruylant, 2004.

Wühler, N. "Mixed Arbitral Tribunals," I.R. Bernhardt (der.), *Encyclopedia of Private International Law*, Instalment 1, 1981.